

Я досліджую світ

2 клас
Частина 3

Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич

Я досліджую світ

Підручник для 2 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (Н 54.1–Н 54.2) (у 3-х частинах)

ЧАСТИНА 3

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ «Гене́за» 2019

УДК 57.081.1(075.2)
Я11

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.19 № 407)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Відповідає Типовій освітній програмі для 1–2 класів
закладів загальної середньої освіти,
розробленій під керівництвом *Савченко О.Я.*

Гільберг Т.Г.

Я11 Я досліджую світ : підруч. для 2-го кл. спец. закл.
заг. серед. освіти (Н 54.1–Н 54.2) (у 3-х ч.) : ч. 3 /
Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич. —
Київ : Генеза, 2019. — 96 с. : іл.

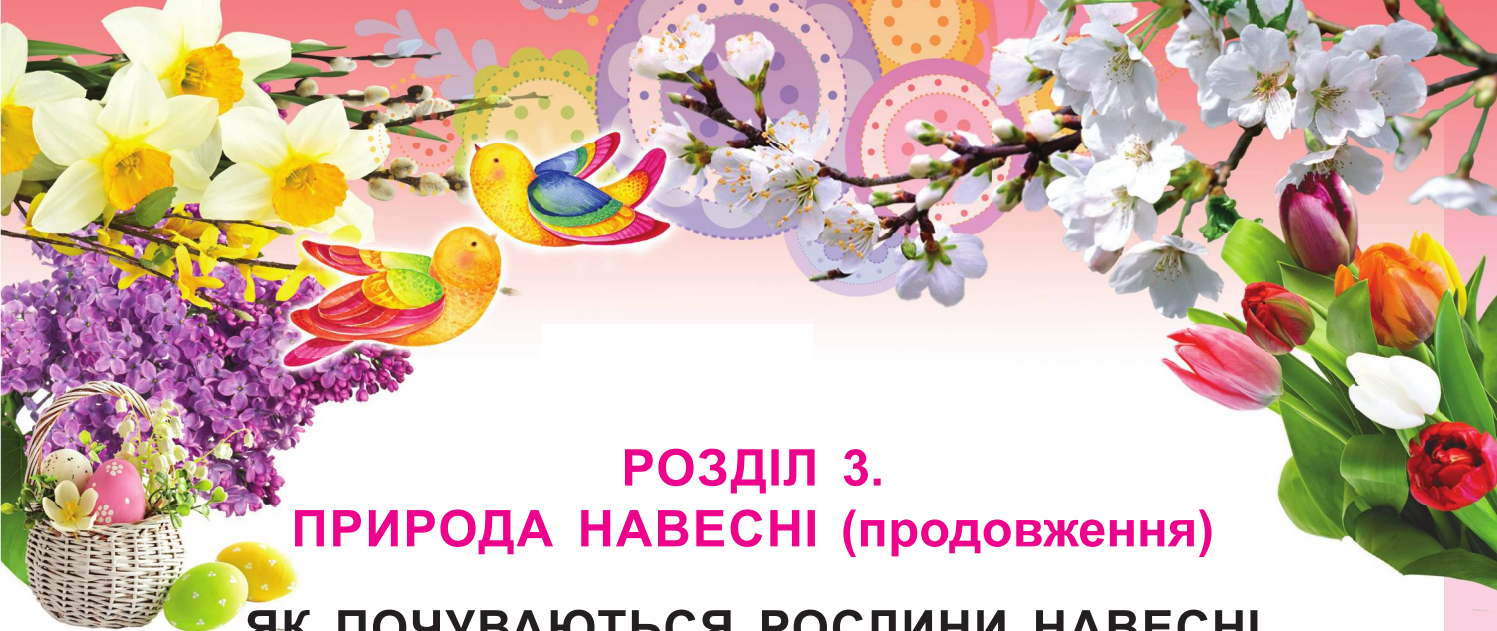
ISBN 978-966-11-1039-6.

ISBN 978-966-11-1042-6 (Ч.3)

УДК 57.081.1(075.2)

ISBN 978-966-11-1039-6
ISBN 978-966-11-1042-6 (Ч.3)

© Гільберг Тетяна, Тарнавська
Світлана, Павич Ніна, 2019
© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2019

РОЗДІЛ 3. ПРИРОДА НАВЕСНІ (продовження) ЯК ПОЧУВАЮТЬСЯ РОСЛИНИ НАВЕСНІ

Які зміни в неживій природі відбуваються навесні? Чи спостерігали ви за рослинами? Назвіть їх.

Ще не розтанув увесь сніг, а вже подекуди між старої поживклої трави проростає молода зелена травичка. З'являються перші квіти — **першоцвіти**. Ці рослини розвивалися взимку під снігом. Ледь пригріє весняне сонечко — вони розквітають.

Словничок

Першоцвіти — ранньоквітучі рослини.

Пригадайте й назвіть першоцвіти, що занесено до Червоної книги України. У разі потреби зверніться до додаткових джерел інформації.

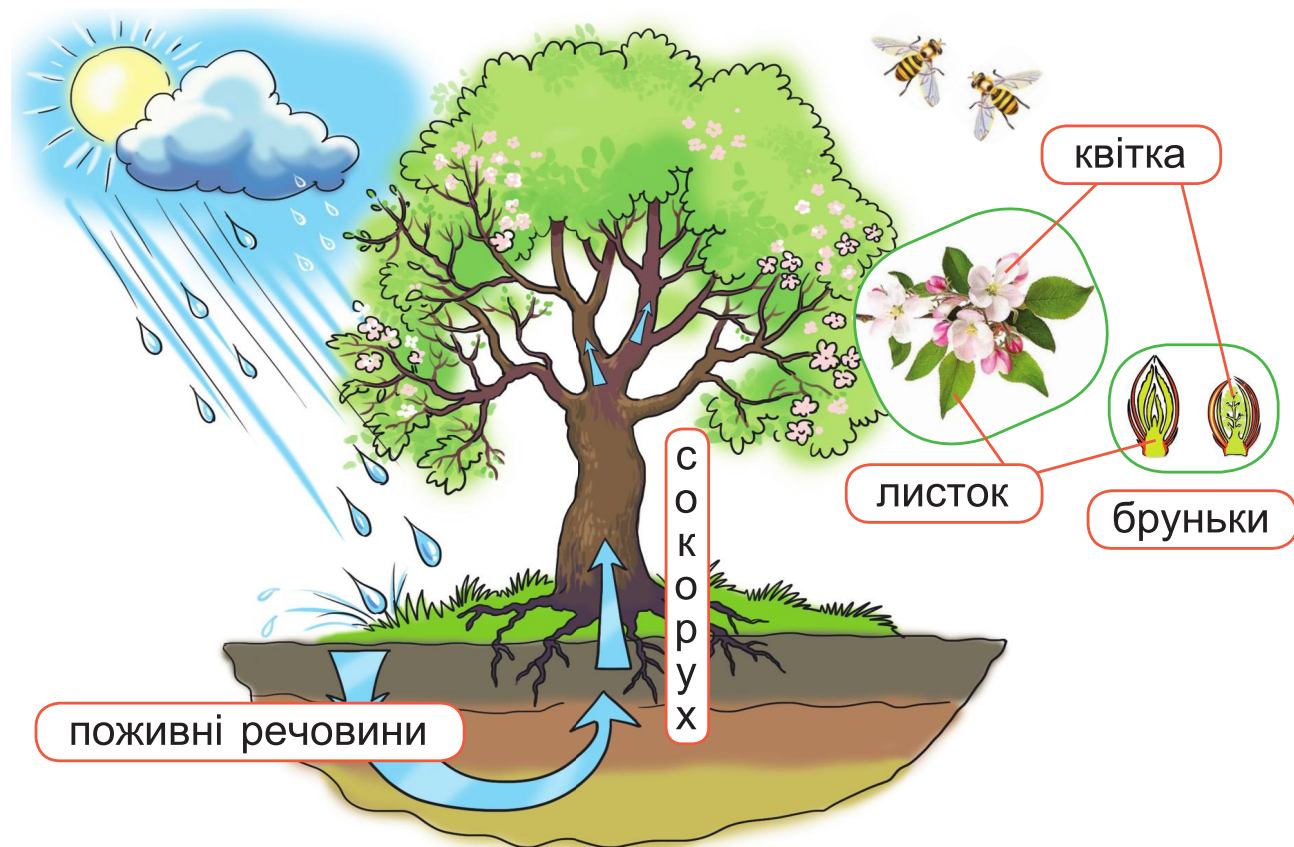
Першоцвітів з кожною весною дедалі меншає. Їх нищать люди, коли збирають для букетів. Із зірваних квіток не утворюються плоди й насіння, тому рослини не розмножуються.

Які ранньоквітучі рослини ростуть у вашій місцевості? Чи збирали ви їх? З якою метою?

За схемою розкажіть про зміни в житті яблуні навесні. Назвіть органи рослини. Який орган є найважливішим?

Пофантазуйте: уявіть себе весняною квіткою. Від її імені розкажіть про себе і свої проблеми.

Як ви можете берегти, захищати ранньоквітучі рослини? Обговоріть у групах.

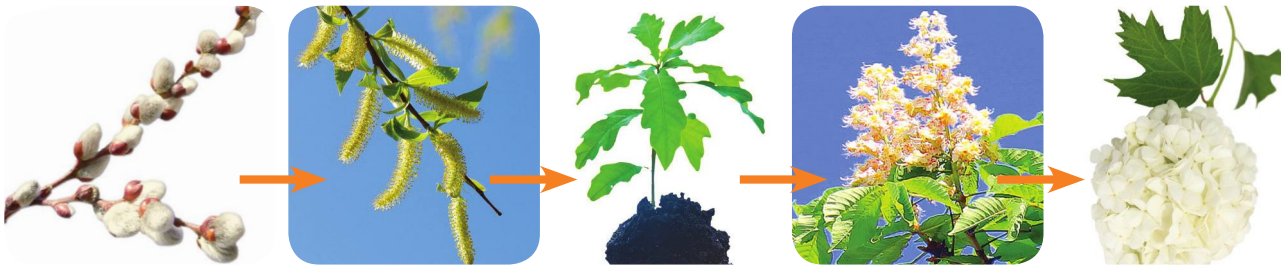

З якого дерева люди збирають поживний сік?

За день з однієї берези можна зібрати не більше як 3 літри соку, адже збирання більшої кількості призводить до швидкого виснаження дерева й може спричинити його загибель. Після закінчення сезону збору отвори треба замастити спеціальною пастою або глиною з вапном, щоб у дерева «загоїлися рани».

Упізнайте та назвіть рослини. Які з них квітнуть першими? Які — розпускають листки пізніше?

Виберіть ознаки, що притаманні рослинам з настанням весни.

Сокорух, жовкнуть, сохнуть, розпускають листя, плодоносять, квітнуть, листопад.

Перевірте прикмету: якщо береза опушиться раніше за клен — літо буде сухе, а якщо пізніше — дощове.

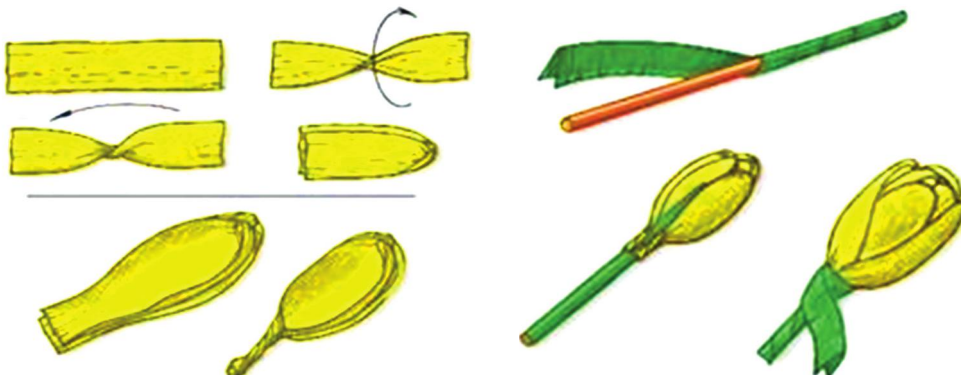

Виготуйте квітку крокусу за зразком чи власним задумом.

Вам знадобляться: гофрований папір зеленого та жовтого кольорів, простий олівець, лінійка, дерев'яна паличка для барбекю, ножиці та клей ПВА.

Виконуйте послідовно:

Поміркуйте, чи ростуть крокуси в дикій природі.

Висновок

Перші ознаки весни в живій природі — весняний рух соків, цвітіння дерев і кущів, поява першоцвітів — підсніжників, пролісок, мати-й-мачухи.

Чи знаєте ви...

Рослина мати-й-мачуха дістала цю дивну назву завдяки своїм листкам. Нижня їхня частина світліша за верхню, укрита ніжними пухнастими ворсинками. На дотик вона м'яка й тепла. Верхня частина листка — жорстка й холодна.

ЯКІ КОМАХИ З'ЯВЛЯЮТЬСЯ ПЕРШИМИ НАВЕСНІ

Яких комах і де ви бачили ранньою весною?

Тільки-но в березні потеплішає, біля води можна помітити ранніх комах — веснянок. Навколо ще лежить сніг, а ці створіння з прозорими крильцями й тонкими вусиками на голові вже біля водойм.

Веснянка

Мурахи

Кропив'янка

Трохи пізніше, з таненням снігу, прокидаються й трудівники лісу — мурахи. Щойно сніг зійде з мурашника, вони виходять погрітися на сонечку.

Після танення снігу, за відсутності морозів, прокидаються метелики. Першою злітає в повітря кропив'янка. Свою назву вона дістала тому, що тільки її гусениці можуть харчуватися пекучою кропивою.

Які почуття викликає у вас поява навесні перших метеликів?

Відгадайте загадку.

Повзає над нами догори ногами,
завжди мандрує, усе покуштує.

Ранньої весни прокидаються мухи. Узимку вони лежали нерухомо між віконними рамами або в господарських будівлях. Перше тепло їх розбудило. Ще сонні, повзають вони по стовбурах дерев, на парканах, гріючись на сонечку.

Чи спостерігали ви за поведінкою джмелів навесні? Розкажіть про свої спостереження.

На лісовій галявині або на схилі яру, де цвіте верба, можна побачити джмелів. Ви вже знаєте, що восени вся джмелина сім'я гине. Залишаються зимувати лише молоді самки. От вони й вилазять зі своїх схованок. Зігрівшись на сонці, летять до золотистих котиків на вербі, щоб поживитися нектаром. Доки ночі холодні, ховаються в затишних місцях. А потім кожна джмелиця не один день літатиме низько над землею, зазиратиме в тріщини, старі нори, шукаючи місце, щоб облаштувати гніздо. Тут вона створить нову сім'ю.

У травні в повітрі рояться комарі та інші шкідливі комахи, які завдають клопоту людям і тваринам.

Серед тих, хто довго прокидається навесні, — сонечка. Ці маленькі яскраві жучки з'являються до середини квітня.

З таненням снігу стають активними й такі комахи-паразити, як кліщі. Їх слід остерігатися, навіть коли ще немає зеленої трави. Починаючи з березня, після походу до лісу або парку треба ретельно оглядати одяг і тіло на наявність цих паразитів.

З різноманітних джерел дізнайтеся, чим небезпечні кліщі. Носіями яких хвороб вони є?

Підготуйте проект «Травневий хрущ: користь чи шкода?». Інформацію добирайте зі зручних для вас джерел.

Висновок

Веснянки, мурахи, метелики, джмелі прокидаються першими. Навесні треба стерегтися комах-паразитів. Поява комах — весняне явище в живій природі.

Чи знаєте ви...

Комаха сонечко має кілька назв. У країнах Західної Європи її кличуть божою овечкою чи сонячним телятком. Ці комахи приносять велику користь людям, оберігаючи плантації сільськогосподарських культур від шкідників. У наших краях сонечко знищує надзвичайно шкідливих для рослин дрібних попелиць.

ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ ЖИТТЯ У ВОДОЙМАХ НАВЕСНІ

Чи спостерігали ви за водоймою навесні? Які організми живуть у водоймах? Що таке льодохід?

З настанням весни ще до початку льодоходу бурливі весняні струмки стікають у річку. Вони приносять під лід не тільки скаламучений ґрунт, а й повітря, яким дихають риби.

Риби припиняють зимовий сон. Що далі прогрівається водо-йма, то активнішими вони стають.

На весну припадає особливий період у житті риб — розмноження, або **нерест**. У цей час риби відкладають **ікру**, з якої вилуплюються **мальки** і згодом виростає доросла риба.

Словничок

Нерест — процес відкладання *ікрі* (яєць) самицями риб. З ікринок виходять малі рибки — *малькі*.

Як ви думаєте, від чого залежить початок нересту?

Період початку нересту залежить від температури води у водоймі. Ікринки й мальки, що виводяться з них, дуже чутливі до тепла й холоду. Більшість наших прісноводних риб розмножується з весни до початку літа.

Рано навесні починають нереститися щука, окунь, в'язь, пізніше — плітка, лящ, судак, у кінці весни й на початку літа — карась, короп, лин, верховодка.

Кожний вид риб збирається на нерест в особливі місця — **нерестилища**. Щука, лящ, короп, краснопірка, судак нерестяться переважно в заплавах річок, на мілководдях; головень — на швидкій течії.

Деякі риби піклуються про своє потомство. Щука і судак охороняють ікру доти, доки з неї не вилупляться мальки.

Підготуйте розповідь про рибу (на вибір): повідомте назву риби; за якими ознаками її можна впізнати; у яких місцях водойми мешкає; чим живиться; коли і де нереститься.

Відгадайте загадку. Де живе ця тварина?

Клишоногий і вусатий,
Вкритий панциром, хвостатий,
З ним обачними слід бути —
Може клешнею вщипнути!

Річкові раки мешкають у річках та озерах з мулистим дном і урвистими берегами. Тіло раків укрите твердим захисним покривом — **панциром**, який має захисне бруднувато-буре забарвлення. У пошуках їжі рак повільно повзає по дну, рухаючи своїми довгими вусами. У разі небезпеки рак повзе назад. Раки всеїдні. Живляться відмерлими рештками тваринних організмів, а також рослинною їжею — водоростями, пагонами очерету.

Чи спостерігали ви за ще одним мешканцем водойми — жабою? Де її бачили?

Головна умова життя жаб — прісні водойми. Пересуваються вони суходолом стрибками, деякі можуть ходити, бігати, рити підземні нори. Жаби добре плавають у воді. Деревні квакші можуть лазити по деревах.

Жаба
деревна

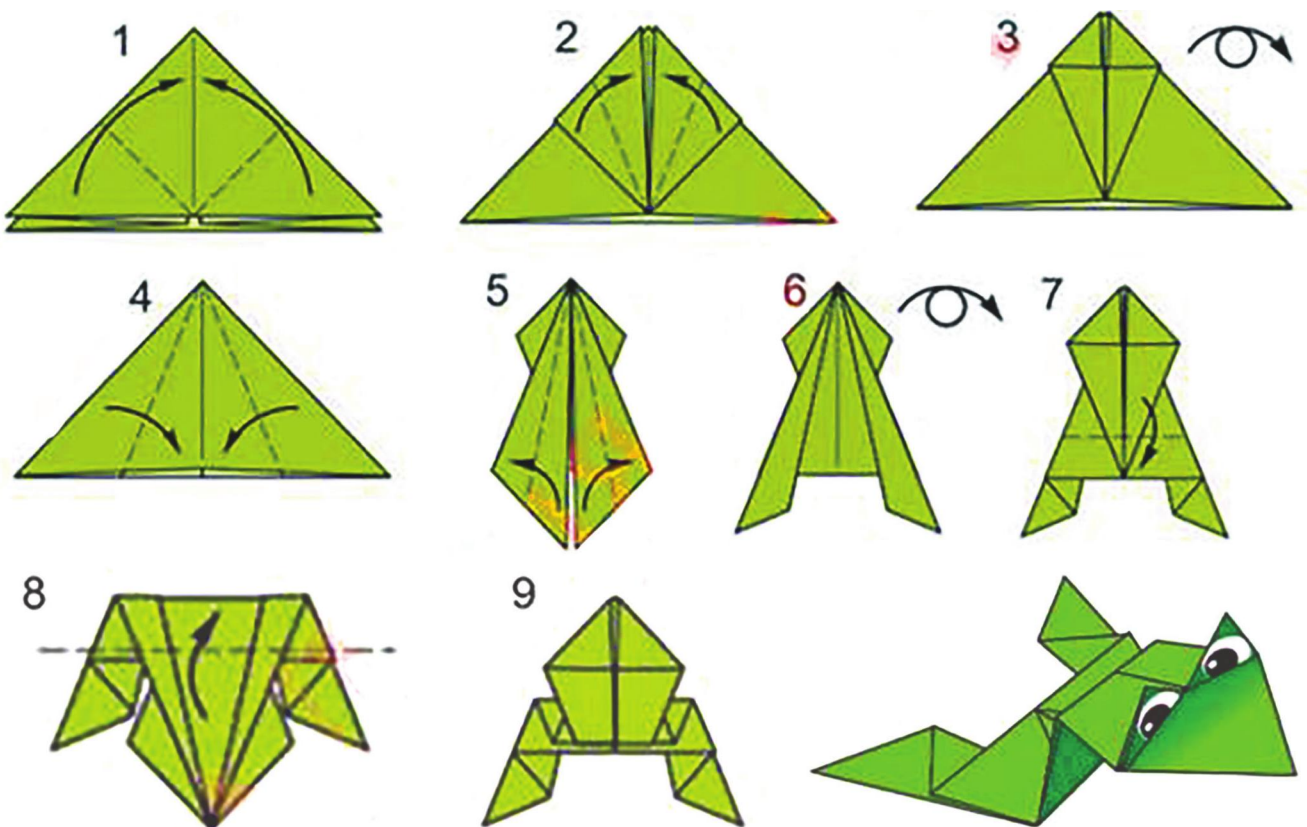
Жаби дуже корисні, бо вони поїдають комах і зменшують їхню чисельність.

Застосовуючи техніку оригамі, виготуйте жабку з паперу за зразком чи власним задумом.

Вам знадобляться: двосторонній папір зеленого кольору, простий олівець, лінійка, декоративні очка, олівець або фломастер чорного кольору, ножиці та клей ПВА.

Виконуйте послідовно:

Висновок

Поведінка риб навесні пов'язана зі змінами в неживій природі. Нерест — це важливий період у житті риб.

Навесні активізуються раки та жаби.

Чи знаєте ви...

Жаби ловлять жертву своїм липким язиком. Коли комаха прилипає до язика, жаба втягує її до рота й заплющує очі. Вони «ховаються» усередину. Тобто внутрішні очні опуклості допомагають їй проштовхнути їжу в горло!

ЯКІ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ

За малюнками обговоріть у парах, які слід прийняти рішення. Коли було легше це зробити?

Чи обдумували Петрусь і Алінка свої рішення? Оцініть їхні вчинки. Що вони мали б передбачити?

Обговоріть ланцюжок «кроків»: від прийняття **поміркo-ваних** рішень — до чемних вчинків і позитивних наслідків. Що в них спільного із сигналами світлофора?

Зупиняюся.

Міркую!

Передбачаю
та оцінюю наслідки.

Обираю правильне
рішення, дію.

СЛОВНИЧОК

Помірко́ваний — той, який керується у своїх діях, думках здоровим глуздом, розважливий.

Доберіть з довідки близькі за значенням слова до слова *поміркований*. Яке слово «зайве»?

Довідка: обачний, надмірний, обережний, розсудливий, стриманий.

Перш ніж щось робити, добре обміркуйте — чого хочете досягти, які будуть наслідки.

На яких малюнках діти прийняли правильне рішення? Обговоріть свій вибір у парі.

Чи виконав свій задум герой вірша Грицька Бойка? Що завадило хлопчикові? Чому?

От Іванко молодець! —
Змайструвать хотів стілець.
Вже й рукава засукав,
Та оглянувся і став:

Не було ж ні молотка,
Ані дошки, ні гвіздка, —
То й не починав.

Які хобі допоможуть стати успішними? Як саме?

Стати успішною та щасливою людиною допоможуть **корисні звички**.

Оберіть із запропонованого переліку корисні звички. Які з них є у вас?

- дотримувати слова
- бути ввічливими
- казати лише правду
- запізнюватися
- прибирати за собою
- їсти багато солодоців
- бути обачними
- приймати зважені рішення
- бути неохайними
- дбати про здоров'я
- загартовуватися
- завжди усміхатися

Доберіть до слова *корисні* протилежне за значенням. Як можна позбутися шкідливих звичок?

Запитайте в дорослих родичів, чи приймали вони складні життєві рішення, як долали труднощі.

Обговоріть у групах зміст прислів'їв.

- Рухайся більше — проживеш довше.
- Сидіти та лежати — хвороби чекати.
- Добре ім'я краще за багатство.

Висновок

Поміркувані рішення та корисні звички допомагають людям ставати успішними, щасливими та вберігають від небезпек. Важливо виховувати в себе корисні звички, долати слабкості, негативні емоції, лінощі.

Чи знаєте ви...

Щасливі люди мають корисні звички. Вони витрачають частину свого часу на те, щоб творити добро, яке неодмінно повернеться і принесе їм радість.

ЧИ Є У ВЕСНИ СВЯТКОВИЙ КАЛЕНДАР

Яким святом розпочинається весна? Як ви гадаєте, може, весна й сама є святом?

Весна з прадавніх часів була для наших пращурів початком нового року. Новий рік наступав з пробудженням природи від зимового сну. Навесні розпочиналися роботи в полі, на городах. А зустрічали весну з гарним

настроєм, радісно та весело. Співали **веснянки** й одночасно танцювали, грали у весняні ігри.

Які гостинці несла весна у вірші Тамари Коломієць?

Ішла весна-красна
у синій хустинці.
Несла весна-красна
у скриньці гостинці.

Ягням — травицю,
гусятам — водицю,
каченятam — ряску,
а малятам — казку.

Словничок

Веснянки — старовинні українські народні пісні, якими зустрічали весну.

Улюблене свято весни — **Міжнародний жіночий день**, свято матусь, бабусь, сестричок та всіх жінок. Цей день припадає на 8 березня. А у другу неділю травня святкуємо **Всесвітній день матері**.

Якими словами поетеса описує весну? Чи можна використати їх для опису матусі?

Чому це надворі блищать, мов перлини,
і чисті, й прозорі грайливі краплини?
Тому що весела, ясна, чарівна
на мамине свято приходить весна!
Чому це так жваво струмочок співає?
Чому так ласкаво нам сонечко сяє?
Тому що весела, ясна, чарівна
на мамине свято приходить весна!

Інна Кульська

Слово *мама* мовами світу звучить майже однаково.

Мама, ненька, матуся, матінка — лунає українською мовою. *Мама* — словацькою, румунською мовами. *Майя* — хорватською, болгарською мовами. *Маман* — французькою мовою. *Мамія* — чеською мовою. *Мадре* — італійською. *Мур* — шведською.

Як ви звертаєтеся до своїх матусь? Які ніжні слова до них промовляєте? Розкажіть про своїх мам. Чого ви навчилися в них? Що робите разом?

Ніжні слова роблять спілкування приємним, збагачують наше мовлення. Якнайчастіше вживайте їх у розмові з рідними та близькими.

Доберіть по кілька пестливих слів до слів *бабуся, сестричка*. Позмагайтеся, хто добере найбільше.

Влаштуйте у класі виставку (на вибір): «Моя мама — найчарівніша», «Найзаповітніша мрія моєї мами», «Професія моєї мами», «Я навчаюся у мами».

Найвеличнішим весняним святом є **Великдень**. У давнину Великдень вважався святом бога Сонця — Ярила.

Символом Великодня є **писанка**. Писанки бувають різні. За описом у словничку відшукайте відповідні зображення.

Що несе нам Великдень? Який настрій передано у вірші?

ВЕЛИКДЕНЬ

На столі — духмяна паска,
А круг неї — писанки.
Уділи нам, Боже, ласки
На всі дні, на всі віки!
Немала у нас родина,
Та молитва всіх єдина:
Хай розквітне Україна,
Як в погожі дні — весна.

Платон Воронько

Як святкують Великдень ваші родини? Що кладуть українці у великодній кошик?

Словничок

Кра́шанка — яйце, пофарбоване найчастіше в цибулинні.

Кра́панка — кольорове яйце зі світлими цяточками, які наносять воском.

Пі́санка — яйце з орнаментом, який малюють за допомогою писачка для воску.

Дря́панка — на темному фоні яйця видряпано орнамент.

Традиції святкування Великодня дуже давні. У різних країнах світу вони свої, як свої й великодні символи.

Дізнайтеся, як святкують Великдень в інших країнах світу. Використайте для цього різні доступні джерела інформації.

Позначте на календарі дні свят, які відзначають в Україні. Що вам відомо про них? З якою метою їх відзначають?

27 березня — **Міжнародний день театру**. У цей день вшановують працівників театру, а також і сам театр як надбання культури.

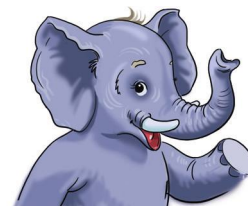
Які театри, кінотеатри є у вашому місті чи селі?

1 квітня — **День сміху**, жартів і веселощів.

Відгадайте жартівливу загадку.

Що є лише у слонів і більше — у жодних тварин?

12 квітня — **Всесвітній день авіації та космонавтики**. У цей день 1961 року вперше на космічній ракеті здійснив політ у космос Юрій Гагарін. Першим українським космонавтом став Леонід Каденюк.

Розгадайте ребус про космічне тіло.

22 квітня — **Міжнародний день Землі**. Це свято спонукає людей бути уважнішими до тендітного та вразливого докільця нашої планети.

8 травня — **День пам'яті та примирення**. Квітка маку стала міжнародним символом пам'яті тих, хто загинув на війні чи у збройних конфліктах.

15 травня — **Міжнародний день родини**. Саме сім'я є берегинею людських цінностей. Завдяки родині міцніє і розвивається держава, зростає добробут народу.

Щорічно у третю суботу травня в Україні відзначають **День Європи**.

На карті України (перший форзац) відшукайте та назвіть країни Європи, що межують з нашою державою.

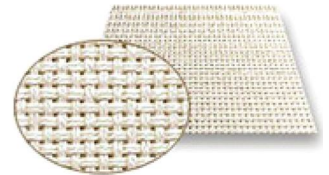

Виготуйте серветку за зразком чи своїм задумом.

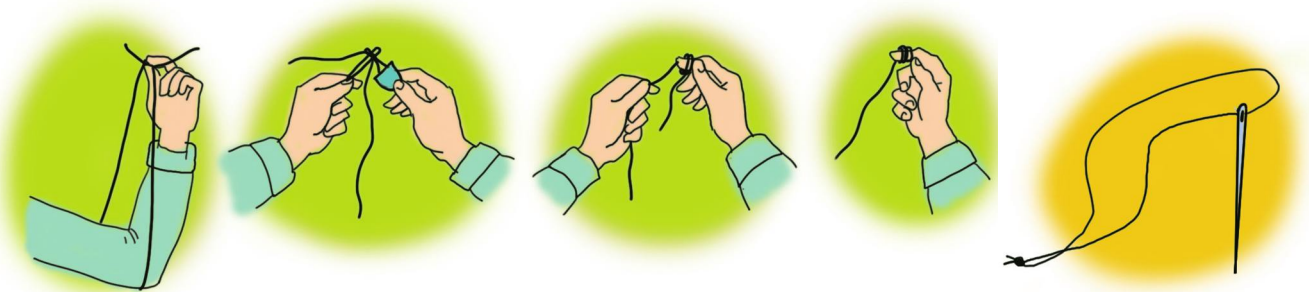
Вам знадобляться: шматок тканини для вишивки технікою «хрест» (канва) 20х20 см, голка з тупим кінцем, нитки муліне, лінійка, простий олівець, ножиці.

Правила безпечної роботи голкою

1. Голки завжди тримайте з просиле-ною ниткою в гольнику.
2. Не вколюйте голку в одяг чи м'які меблі.
3. Після завершення роботи помістіть голку в гольник чи футляр.
4. Під час шиття користуйтеся наперстком, який має щільно надягатися на палець.
5. Передавайте голку разом з ниткою, зав'язаною вузликом.

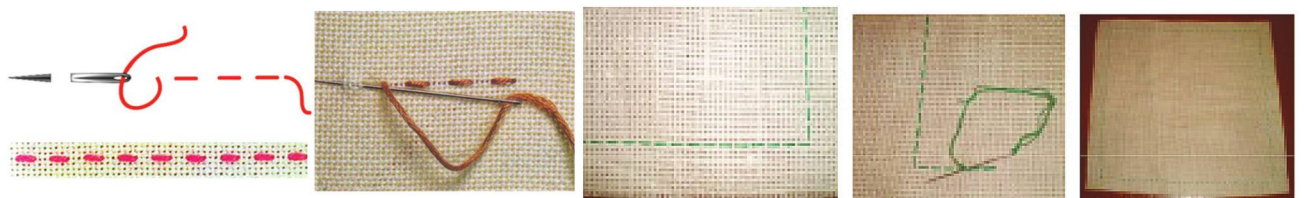

Зразок канви «Хардангер»

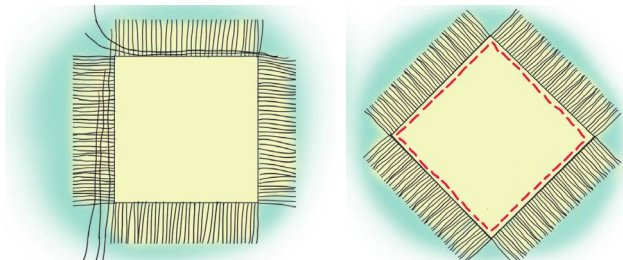

Виконуйте послідовно:

1. Відступивши 7 клітинок від краю, виконайте шов «уперед голку» по чотирьох краях тканини.

2. Витягніть нитки по краях.

3. Виконайте оздоблення серветки.

Розкажіть одне одному, кому ви подаруєте серветку та чому.

Висновок

Разом із пробудженням природи від зимового сну настає пора весняних свят з піснями й іграми. Прихід весни в Україні пов'язаний з низкою цікавих народних обрядів. Головним святом весняного циклу є Великдень.

Чи знаєте ви...

- У **Німеччині**, крім розписних яєць, символи свята — пасхальний заєць та дерево, яке прикрашене яйцями.

- В **Австралії** Великдень обов'язково святкують на природі. Це родинне свято, яке має свої символи — шоколадні яйця у вигляді пасхальної тваринки білбі.

● **Угорці** на Великдень обливаються водою, як і українці в «обливаний» понеділок після Пасхи.

● Великдень знаний у нас розфарбуванням яєць у різні кольори. А от у **Греції** прийнято фарбувати їх лише в червоний колір і класти всередину особливого калача.

ЯК ПТАХИ ЗУСТРІЧАЮТЬ ВЕСНУ

Пригадайте, яких птахів називають перелітними. Назвіть їх.

Справжній прихід весни в народі здавна пов'язували з появою перших птахів. Повертаючись з вирію, вони на крилах несуть весну-літо.

З якими змінами у природі пов'язане повернення перелітних птахів?

Дикі гуси

Лелека

Дрізд

Ластівка

Чи всі птахи прилітають з вирію одночасно?

Час прильоту птахів залежить від приходу тепла в місця розмноження та появи корму.

У кінці березня прилітають **шпаки**. Першими повертаються самці. Знаходять шпаківню і починають співати.

Співом вони приваблюють самок і попереджають інших шпаків, що місце зайняте. Коли мають вилупитися пташенята — спів стихає, треба годувати пташенят. Живляться шпаки комахами, черв'яками.

Майже разом зі шпаками повертаються в рідні краї **жайворонки**. Жайворонок — одна з небагатьох пташок, яка співає в польоті. Зовні жайворонки непримітні: сірі, з темним ряботинням. У полі, на луці з таким забарвленням їх важко помітити. Особливо непримітна самочка. Доки самець співає, вона тихенько шукає поживу. Живляться жайворонки комахами, а також насінням бур'янів.

Через кілька днів після жайворонків повертаються самці **зябликів**. Співати вони починають після прильоту самок.

Приліт **ластівок** збігається з появою мух і комарів, основної їхньої поживи.

Як ви гадаєте, коли повертаються водоплавні птахи? Чому? Які птахи славлять весну?

На початку травня можна почути спів **солов'їв**. У цей час дерева вже вкриті молодю зеленню. Недаремно кажуть: соловей прилетить тоді, коли зможе напитися роси або дощової води з березового листка. Солов'ї зазвичай селяться в садах, парках. Живляться жуками, мухами, гусінню.

Перевірте прикмети.

- Ворони купаються ранньої весни — на тепло.
- Горобці настовбурчили пір'ячко — збирається на дощ.

Які птахи першими прилетіли у ваш рідний край?

Підготуйте **міні-проект** про перелітного птаха (на вибір). Розкажіть: як його називають; за якими ознаками впізнають; коли повертається з теплих країв; чим живиться; як будує гніздо і виводить пташенят; яку користь приносить природі й людям.

Які звуки можна почути в лісі, полі, місті, селі? Які звуки гучні? А які — тихі?

Спів солов'я, стукіт дятла, шум дощу, свист вітру — це **природні** звуки. Звуки дзвонів, машин, техніки, музичних інструментів — це **штучні** звуки.

Обговоріть у парах, за допомогою якого органа чуття ми чуємо звуки. Коли в лісі більше звуків — узимку чи навесні? Чому?

Уявіть себе птахом. Театралізуйте (придумайте та озвучте) від його імені розповідь про весну.

Нині **шум** є невід'ємною частиною нашого життя. А також одним із забруднювачів середовища.

Словничок

Шум — небажаний звук, що заважає сприймати інші звуки.

Шум негативно позначається на самопочутті учнів і вчителів, призводить до швидкої втоми. Ви можете убезпечити себе й інших від шкідливого впливу шуму.

Висновок

Перелітні птахи повертаються в рідні краї з настанням тепла та появою корму. Птахи наповнюють весну звуками. Звуки є природні та штучні. Людська здатність сприймати звуки — цінний дар, який треба берегти.

Чи знаєте ви...

Деякі тварини, наприклад собаки та гуси, чують більш високі звуки, ніж людина, і реагують на них. Тому їх уважають найкращими охоронцями.

ЧОМУ ПТАХИ В'ЮТЬ ГНІЗДА

Які птахи мешкають поблизу ваших осель?

Навесні птахи поспішають з вирію додому, летять з великою швидкістю, щоб зайняти гніздову ділянку.

Для чого птахи будують гнізда?

Перша турбота птахів — звити **гніздо** для майбутніх пташенят. Кращі майстри-будівельники — співочі птахи.

Словничок

Пташине гніздо — місце, у якому птахи відкладають та висиджують яйця і вирощують пташенят.

Чи спостерігали ви, як птахи мостять гнізда? Який матеріал для цього використовують?

Птахи в'ють свої гнізда з травинок, соломки, гілочок, листя, моху, а всередині вистилають пухом і шерстинками — для теплоти й м'якості.

Гніздо великої очеретянки

Щоб захистити пташенят від небезпеки, птахи вдаються до різних хитрощів під час побудови гнізд. Є птахи, які розміщують їх у розвилці гілок і майстерно маскують. Деякі птахи будують закриті гнізда-будиночки. Це довгохвоста синиця, ремез.

Перевірте прикмету.

Ластівки заходилися лаштувати гнізда — настало стійке тепло.

Розгляньте світлини. Чи бачили ви такі гнізда у природі? Хто і як їх збудував?

Чи може зозуля підкинути своє яйце у гніздо ремеза, ластівки? Чому?

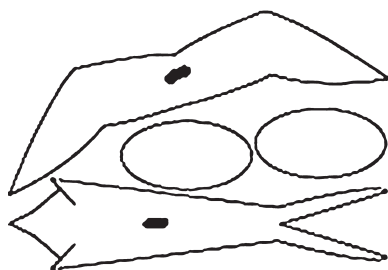

Виготуйте ластівку з паперу за зразком чи власним задумом.

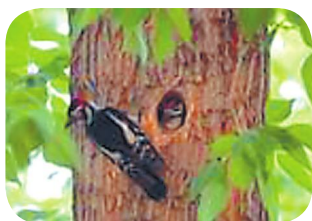
Вам знадобляться: двосторонній папір чорного кольору, папір білого та червоного кольорів, простий олівець, декоративні очка, катушкові нитки, ножиці та клей ПВА.

Виконуйте послідовно:

1. З паперу виріжте потрібні деталі.
2. Зробіть отвори в тулубі та крилах пташки.
3. З'єднайте всі деталі за допомогою клею ПВА та приклейте очка і дзьоб.
4. До готового виробу прикріпіть нитку. Для цього відріжте нитку потрібної довжини та зав'яжіть на одному її кінці вузол.

Чимало лісових птахів облаштовують гнізда в дуплах. Це дятли, синиці, шпаки, деякі сови.

Качки, солов'ї, жайворонки будують гнізда на землі.

Деякі птахи за допомогою дзьоба й ніг риють у землі нори, у кінці яких і роблять гнізда. У норах гніздяться берегові ластівки, шурки, рибалочки.

Зозулі підкидають свої яйця в гнізда інших птахів. Кількість яєць у кладці птахів різних видів коливається від 1 до 26.

Назвіть домашніх птахів на фото. Обговоріть у парах такі запитання.

- Чи облаштовують ці птахи гнізда?
- Чи бачили ви, як вони висиджують пташенят?
- Хто вилуплюється в цих птахів?

Дорослі птахи висиджують яйця, і згодом на світ з'являються малі пташенята. У більшості птахів вони вилуплюються безпомічними, а тому тривалий час потребують батьківської турботи.

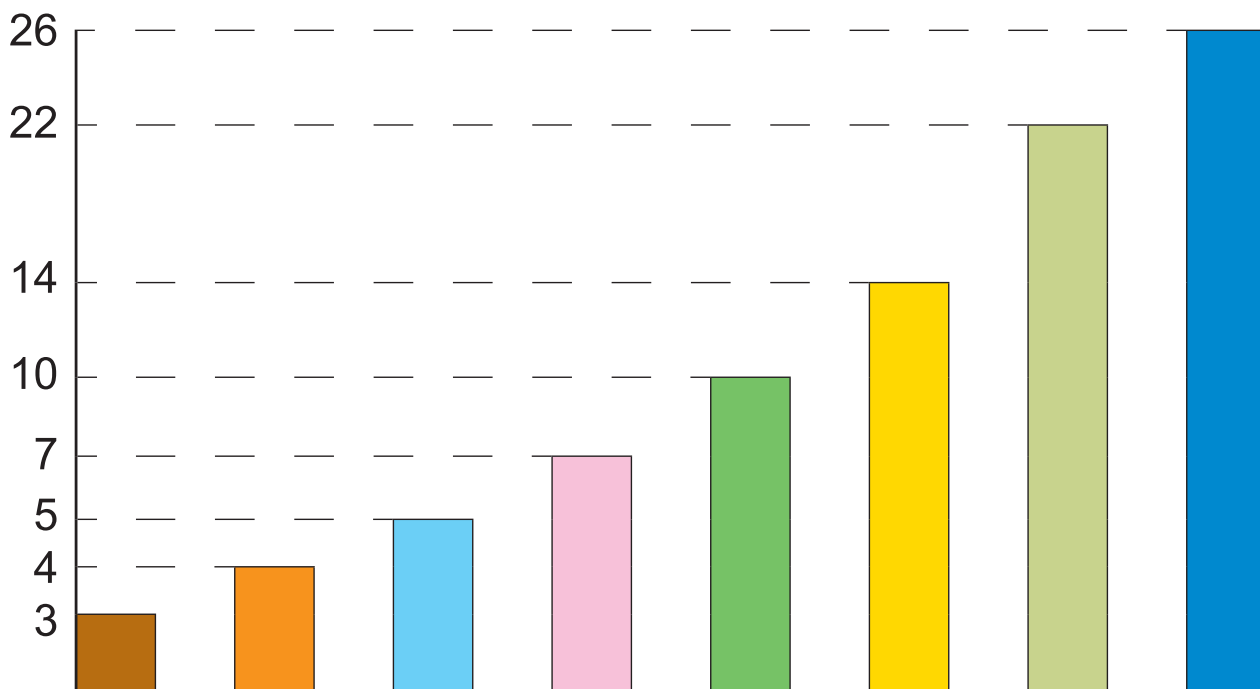
Птахи годують та обігрівають своїх пташенят. Якщо виникає загроза, вони захищають гніздо, нападаючи на ворога, подекуди сильнішого за себе.

Птахи, які живуть колоніями (берегові ластівки, граки), коли наближається ворог, голосно кричать, скликаючи на допомогу інших пернатих.

Навчившись добре літати, молоді птахи починають самостійне життя.

За діаграмою визначте, які птахи є «рекордсменами» з відкладання яєць.

Відшукайте інформацію, як дорослі птахи доглядають пташенят. Які небезпеки чатують на птахів навесні? Від кого вони потребують захисту?

Птахи приносять неоціненну користь природі. Наприклад, сойка живиться не лише комахами та гризунами — восени вона збирає про запас жолуді, розносячи їх лісом. Багато птахів (шпаки, дрозди, сірі куріпки, тетеруки) восени та взимку

Сойка

живляться переважно ягодами горобини, терену, бузини, насіння яких вони переносять на значні відстані.

Пара синиць може «вилікувати» за день близько 40 яблунь, збираючи з них шкідників. Але птахи знищують комах вибірково. Дятли зазвичай смакують короїдами, сіра мухоловка — летючими комахами, переважно мухами, іволга — волохатою гусінню.

Тетерук

Короїди

Гусинь волохата

Припустіть, що станеться з фруктовим садом, якщо його покинуть птахи.

Хижі птахи з'їдають величезну кількість мишей-полівок та інших гризунів.

Сова вполювала мишу

Яструб нападає на білку

Проаналізуйте ланцюг живлення. Наведіть приклад ланцюга живлення за участі птаха.

Пам'ятайте! Птахи оберігають ліси, парки, сади від комах-шкідників та їхніх личинок.

Прочитайте вірш. Які дерева постраждали від шкідників? Які птахи врятували дерева?

ЛІСОВА БРИГАДА

В лісі сталася біда —
Гусінь листя об'їда:
І на дубі, і на клені,
І на ясені зеленім.

Солов'ї, шпаки, синиці
Вмить злетілись, як годиться,
І давай сурмить тривогу:
— Гей, пташки! На допомогу!

Костянтин Приходько

Висновок

Птахи відіграють важливу роль у природі та житті людини. Вони переносять із собою насіння рослин. Облаштування гнізда навесні, догляд за пташенятами — важкий і відповідальний час для птахів. Треба охороняти птахів.

Чи знаєте ви...

Найбільшими лісовими птахами в нашій країні є глухарі. Гніздяться вони в Карпатах, на півночі країни. Кількість цих птахів дедалі зменшується через полювання на них і вирубування незайманих старих лісів, де живуть глухарі.

ХТО ПОТРЕБУЄ ОСОБИСТОГО ПРОСТОРУ

Чому з наших міст і сіл зникають птахи?

Кожна тварина для життя та відчуття власної безпеки потребує **особистого простору**. Учені дослідили, що використання гучномовців, гуркіт автошляхів руйнують ритм життя птахів, від шуму бідніють їхні пісні. Деякі птахи навіть «німіють», очікуючи, коли стане тихо. Шум негативно впливає на гніздування, виведення потомства.

Перелітні птахи воліють зупинятися в місцях зі щільною рослинністю, яка може сховати їх від хижаків.

Для чого птахам та іншим живим істотам потрібний простір навколо?

Сутичка сірих чапель

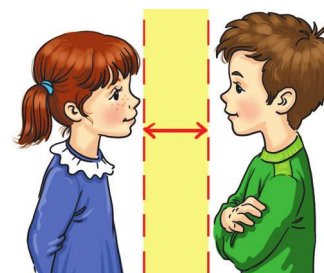

Суперечка між ґавами

Людам також потрібний особистий простір. Ми маємо поважати право на особистий простір живих істот. А ті, хто навколо, мають поважати наш особистий простір.

Визначте для себе, на якій відстані вам комфортно розмовляти з однокласниками. Дотримуйтеся цієї відстані в подальшому спілкуванні.

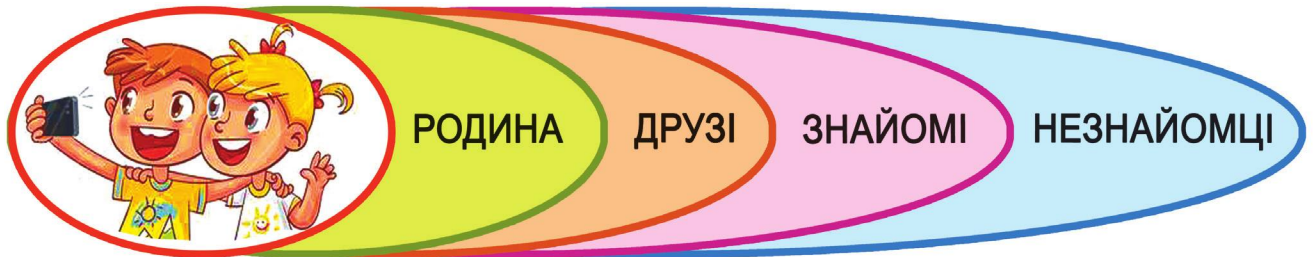

Словничок

Особістий простір — це простір навколо, що дозволяє нам взаємодіяти з іншими людьми у зручний спосіб. Ніхто не має права втручатися в цей простір.

Пригадайте, хто належить до ваших «кіл спілкування». Якого кольору на схемі ваш особистий простір?

Ваш особистий простір — це ви самі. Ви можете обійняти, доторкнутися до когось лише за його згоди. Так само й хтось може це зробити лише за вашої згоди. Ваше тіло належить тільки вам. Не соромтеся казати:

Дякую! Мені приємно з вами спілкуватися.

Ні! Не треба!

Будь ласка, поважайте мій особистий простір!

Не втручайтеся в мій особистий простір!

Вибачте! Мені некомфортно!

Розіграйте в ролях ситуації, де ви маєте використати репліки з попереднього завдання.

Пам'ятайте! Вам завжди допоможуть у скруті. Звертайтеся до дорослих, тих, кому ви довіряєте. Обговорюйте проблеми.

Доповніть правило з обох боків власними прикладами: що можна робити, а що ні в поведженні з іншими.

МОЖНА

Можна доторкнутися до іншої людини, якщо вона це дозволяє. Проте не можна завдавати їй болю.

ЗАБОРОНЕНО

Проаналізуйте схему. Що ви маєте контролювати?

Я не контролюю

Оберіть правильні слова, які не образять інших.

Граймося разом!

Я не люблю дівчат у платтячках!

Ок, трішки.

Я не люблю цей вид спорту!

Пограймо у футбол!

Уявіть, що навколо вас є невидиме коло. Тепер дайте відповіді на запитання.

- Чи потрібно перед входом до кімнати стукати у двері? Навіщо?
- Яка відмінність у спілкуванні з найближчими та сторонніми людьми?
- Як реагувати на небезпеку? До кого звертатися по допомогу?

Чи потрібний особистий простір для рослин, тварин?

Висновок

Ми маємо поважати право на невід'ємний особистий простір у житті кожної живої істоти.

Чи знаєте ви...

Видатний італійський учений Леонардо да Вінчі купував птахів у клітках лише для того, щоб випустити їх на волю.

ЯКІ ЗМІНИ В ЖИТТІ ЗВІРІВ НАВЕСНІ

Назвіть диких звірів. Які з них є героями казок? Пригадайте, як зимують звірі.

Весна в житті диких тварин — один з найважливіших періодів. Адже з першими теплими днями з'являється можливість відновити сили, витрачені за довгу голодну зиму. Прокидаються звірі, які були в зимовій сплячці.

З початком весни в багатьох звірів зимове хутро рідшає, змінюється його забарвлення. У зайця біляка спочатку сіріє спинка, а потім — боки. У білки шубка стає рудою.

А ще весна — час спарювання і вирощування потомства. Навесні в більшості тварин з'являються дитинчата.

Чому ранньої весни слід обмежити походи до лісу? Розгляньте малюнки та зробіть висновки.

Пам'ятайте! Тварини, як і люди, страждають від втручання в особистий простір.

Чому навесні пробуджуються ведмідь, їжак?

Одними з перших виходять із зимової сплячки ведмедиці, адже наприкінці зими вони народжують кілька дитинчат. До теплих днів самка годує ведмежат своїм молоком у барлозі. У цей період ведмежата найбільш уразливі, оскільки жирові запаси, накопичені самкою восени, вже закінчуються, і молока малятам не вистає. Зате після настання тепла, коли з'являється їжа, вони починають швидко набирати вагу.

У березні народжуються зайченята. Від народження ці пухнастики спритні, з розплющеними оченятами. Нагодує їх зайчиха своїм молоком і побіжить геть. Буває, не повертається до своїх малят. Але малюки без неї не пропадуть. Їх нагодує інша зайчиха, що пробігатиме повз. За п'ять-шість днів зайченята починають їсти траву. А ще за кілька тижнів готові до самостійного життя.

Поміркуйте, чому навесні на гілках кущів можна побачити клаптики заячої шерсті.

Майже одночасно із зайцями з'являється потомство в білки. Чотири тижні очі білченят закриті, та вже

невдовзі малята починають бачити і добре тримаються на гілках.

У лігві вовків народжуються вовченята. Поки вони сліпі й укриті сірим пухом, зовні схожі на малих лисенят.

Наприкінці березня в диких свиней народжуються поросята. У маленьких поросят на спині і боках помітні яскраві смуги. Так дорослим тваринам легше помітити їх у траві.

Лисенята народжуються сліпі й безпомічні. Поки вони сплять, мати вирушає на полювання. А коли підростуть, лисиця починає носити їм здобич.

У травні народжуються малята в козуль, оленів. Через тиждень вони вже ходять за матір'ю.

На початку весни з'являється потомство і в лосів. На ноги лосеня може встати вже за кілька хвилин після народження. Турбота про потомство і постійний пошук їжі — звичні заняття для лосів з приходом теплих днів.

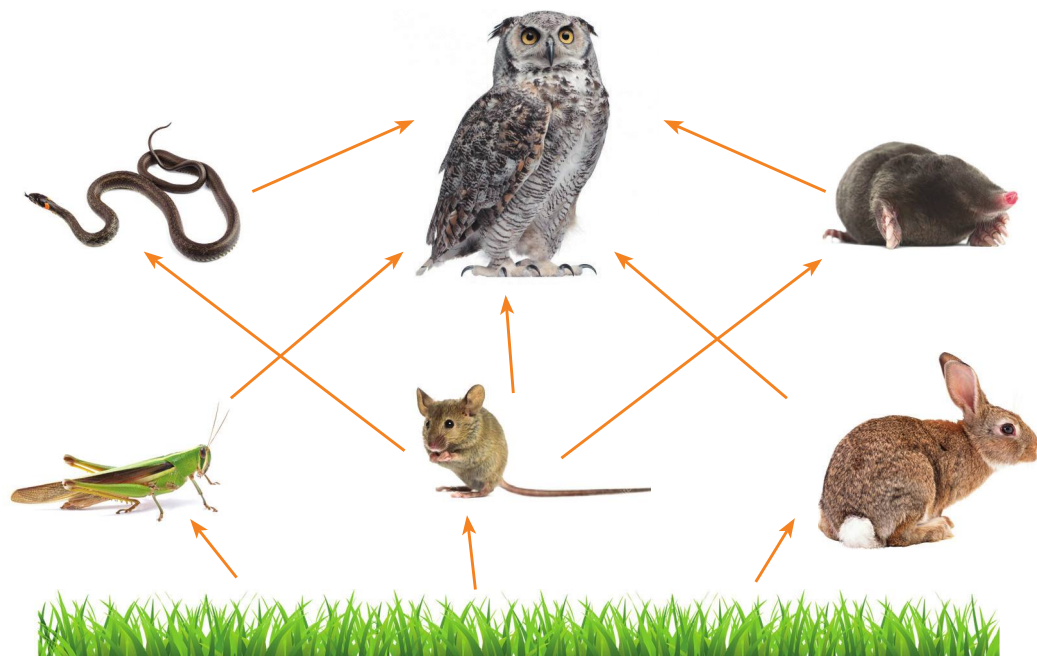
А ось гризуни пробуджуються набагато пізніше — ближче до початку квітня, коли стає вже зовсім тепло і з'являється перша рослинна їжа. Пробуджуються вони повільно, протягом тижня, бо взимку у сплячці температура тіла гризунів знижується зі звичних 36 °С до 8–10 °С.

Як свійські тварини доглядають за своїми дитинчатами? Розкажіть про свої спостереження.

За схемою складіть ланцюг живлення. З'ясуйте в парах, чи правильно виконали завдання. Із чого починається ланцюг живлення?

Розгадайте ребуси із зашифрованими назвами тварин.
Хто з тварин-відгадок спав узимку?

Висновок

Зміна хутра, пробудження від зимової сплячки, народження малят — весняні явища в житті звірів.

Чи знаєте ви...

Білки «всиновлюють» чужих білченят, якщо тих покинули з якоїсь причини.

ЧОМУ ПОТРІБНО ДБАТИ ПРО ДОВКІЛЛЯ

Відшукайте у вірші В. Чуба та назвіть об'єкти, з яких складається наше довкілля.

Довкілля — це Місяць і Сонце, веселка і грім,
І вітер, що хмари приносить.
Земля, на якій твій збудовано дім,
Зірки в синім небі і роси.
Туман у дібровах, пташині пісні
У долах духмяного зілля.
Дитинства щасливого сонячні дні —
Усе це, мій друже, довкілля.

Які потрібні дії, щоб ваше місто, село причепурилося навесні?

Проблема сміття постає в нашому житті дедалі гостріше. Щороку навесні відбуваються заходи з прибирання вулиць, парків, подвір'їв, до яких долучаються всі, кому не байдуже до чистоти довкілля.

Розкажіть, як учні дбають про порядок на подвір'ї школи. Чому сміття опиняється не в контейнерах чи на звалищах, а в кущах, траві, навколо будівель?

Чи є такі місця у вашому населеному пункті?

Зменшити шкоду, яку завдають довкіллю (ґрунту, воді, рослинам і тваринам) сміття й відходи, можна за допомогою сортування сміття.

Дослідіть, яке сміття переважає у вашому населеному пункті. Куди воно зникає?

Яка відмінність між цими контейнерами? Запропонуйте власні варіанти **утилізації** вмісту кожного контейнера. По допомогу звертайтеся до зручних джерел інформації або дорослих.

Словничок

Утилізація — переробка відходів.

Чому нині в багатьох магазинах відмовляються від поліетиленових пакетів? Що пропонують навзамін?

Пластикові пакети з магазинів використовуються лише кілька годин, а потім у природі зникають за сотні років. Тому **екологи** пропонують використовувати особливі торбинки (ткані, паперові тощо), а для сміття — біорозкладальні пакети.

Словничок

Еко́логи — це фахівці, які досліджують природу та працюють задля її збереження.

Сортування допоможе перетворити відходи на цінну сировину. Залишене в лісах і парках сміття не лише псує пейзаж, а й завдає великої шкоди диким тваринам. Га-чок, який залишив рибалка, може ковтнути птах, морські та річкові тварини можуть заплутатися в пластикових кільцях для перенесення банок з напоями. Застрягши в такому кільці, птахи, риби, черепахи відчайдушно намагаються звільнитися. Скалки від скляних пляшок і банок небезпечні для дрібних лісових мешканців.

Унаслідок спалювання сухої природної рослинності, стерні, соломи та сміття виникають пожежі. Такі дії призводять до знищення рослинного і тваринного світу, зростання загрози виникнення пожеж у полезахисних лісосмугах, лісах, а іноді й травмування або загибелі людей.

Кожна людина має розуміти свою відповідальність перед природою та усвідомлювати, якої непоправної шкоди завдає, забруднюючи навколишнє середовище.

Що може статися з природою, якщо людина не піклуватиметься про довкілля? Продовжте речення.

Щоб уберегти природу, я можу...

З підручних матеріалів виготуйте транспортний засіб за зразком чи власним задумом.

Вам знадобляться: пластикові пляшки, картонні коробки, пакети з-під соку чи молока, кольоровий папір, фломастери, простий олівець, канцелярський ніж, зубочистки чи палички для барбекю, ножиці та клей ПВА.

Поясніть одне одному, чому саме такий транспортний засіб ви виготовляли. Поміркуйте:

- чому важливо сортувати побутові відходи;
- як менше використовувати пластик у побуті.

Висновок

Природа щедра до нас — хлібом може нагодувати, водою напоїти, здивувати красою. Лише не може захистити себе. Наш обов'язок — охороняти та берегти її!

Чи знаєте ви...

Дощ може бути отруйним. Але не природа робить його таким. Він утворюється, коли дим фабрик, заводів, викиди транспорту змішуються в повітрі з водяною парою. Тоді з неба випадає отрута, яка знищує рослини, труїть рибу у водоймах, навіть руйнує будинки.

За що ми любимо літо?

У чому щедрість літа?

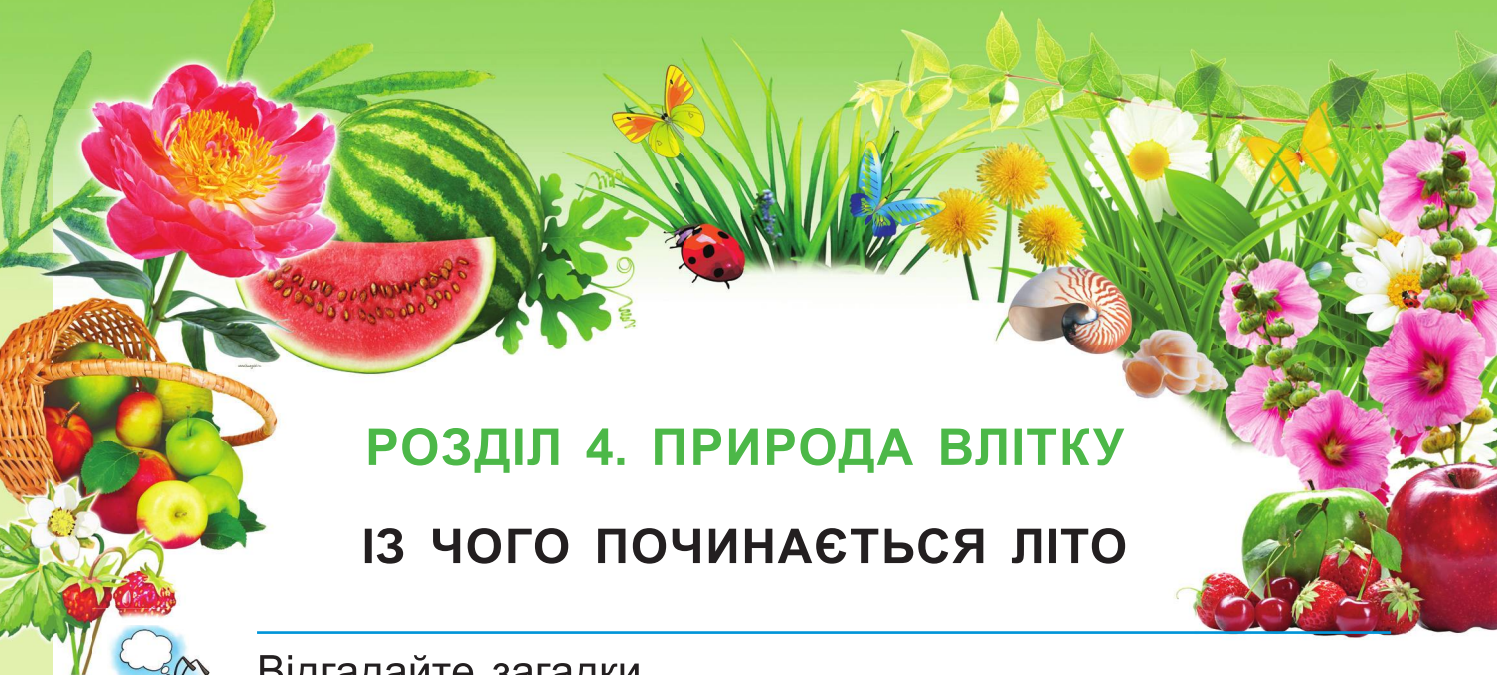
Хто живе у трухлявому пеньку?

Які державні свята відзначаємо влітку?

Яка відмінність між реальним життям та мережею?

Яких правил безпеки треба дотримуватись улітку?

РОЗДІЛ 4. ПРИРОДА ВЛІТКУ

ІЗ ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ЛІТО

Відгадайте загадки.

Розквітають в луках квіти,
Зеленіють в лісі віти.
Все зелене, молоде...
За весною що іде?

Сонце пече,
Липа цвіте,
Жито достигає.
Коли це буває?

Яка пора року найтепліша? Чому? У яку пору року найдовший день і найкоротша ніч?

Літо — найтепліша пора року. День улітку найдовший, а ніч — найкоротша. Рослини отримують багато води, тепла та світла і швидко ростуть. Визріває майбутній урожай. У звірів та птахів багато їжі, вони можуть виводити дитинчат.

Доберіть до початку кінець прислів'я. Розкажіть одне одному, за що ви любите літо.

- Бджоли раді цвіту,
- Літо запасає,
- Літо дає коріння,
- Що влітку вродиться,
- а зима з'їдає.
- то взимку згодиться.
- а осінь — насіння.
- а люди — літу.

За схемою назвіть ознаки літа. Які літні явища характерні для неживої природи?

Туман, роса — це явища живої чи неживої природи?

Словничок

Туман — це скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду над землею поверхнею. Вони роблять повітря непрозорим.
Роса — краплі води, що осідають на траві вранці або ввечері.

Подумайте, чому туман вважають небезпечним явищем природи.

Чи бачили ви у природі **веселку**? Поділіться одне з одним, які почуття вона у вас викликала.

Зробіть припущення, без чого не може «народитися» веселка. Відповідь шукайте у вірші.

Веселка весельця
В ставок опустила
І сонячні скельця
В ставку намочила.
А жайвір дзвіночком
Покликав із неба:
— Нумо, підіймайся!
Чекаєм на тебе.
І сонечко хмарку
Промінням прогнало.
А де ж та веселка?
Була і — пропала.

Василь Кравчук

Словничок

Веселка — дугоподібна різнокольорова смуга на небі, яка з'являється внаслідок проходження сонячних променів крізь краплини дощу.

Справді, веселку на небі можна побачити або перед дощем, або після нього. І лише за умови, що в цей час сонячні промені пронизують дощові краплі. Веселка невловима, до неї неможливо підійти або доторкнутися. За народною прикметою, побачити веселку — добра ознака. Здавна за веселкою українці передбачали погоду.

Прочитайте речення і назвіть кольори веселки.

Чарівниця **осінь** **жар-птицю** **закликає** **бабин сад фарбувати.**

Про що «говорить» веселка? Перевірте ці прикмети.

- Веселка з'явилася вранці — на дощ.
- Побачити веселку ввечері — на хорошу погоду.
- У веселці переважає червоний колір — на вітер.

Доберіть з довідки слова, близькі за значенням до слова *веселка*.

Довідка: райдуга, весéлиця, строката дуга, спектр, гама кольорів.

Дослідіть, як літні місяці дістали свої назви. Вам допоможуть світлини та вірші.

Червень — це черешні,
стиглі, соковиті.
Це червоні вишні,
солодом налиті.

Любов Голота

— Липа, липа зацвіла! —
засурмила всім бджола.
— Гей, злітайтеся, подружки,
у гайок на край села.
Там уже не видно віт,
а лише пахучий цвіт.

Тамара Коломієць

Серп знайшла бабуса
і пшениці вжала.
Як снопи в'язати,
дітям показала.
Щедрий місяць серпень —
серпиком назвала.

Любов Голота

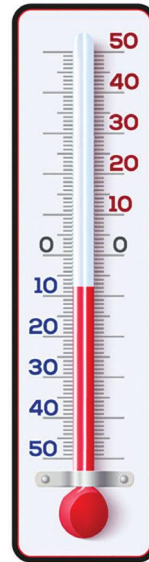
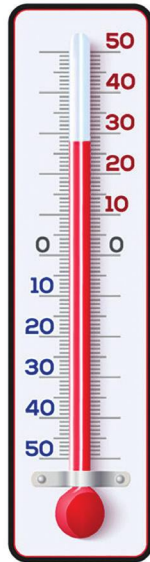
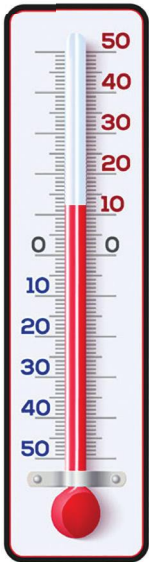

Прочитайте прислів'я і назвіть ознаки кожного місяця.

Червень — рум'янець, липень — громовик, а серпень — на копи багатий.

Яка погода характерна для літа?

Висновок

Літо — найтепліша пора року. Літні місяці: червень, липень, серпень. Ознаки літа: день довший за ніч, багато тепла, світла, дощів, швидко ростуть рослини, дозрівають плоди.

Чи знаєте ви...

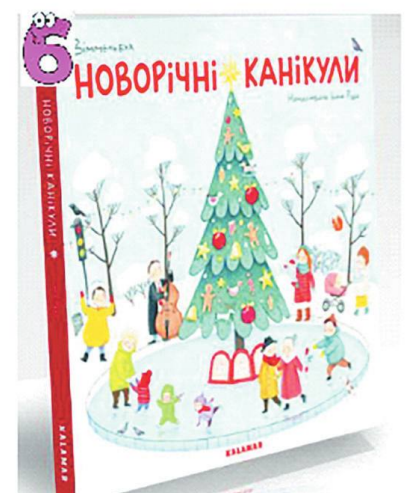
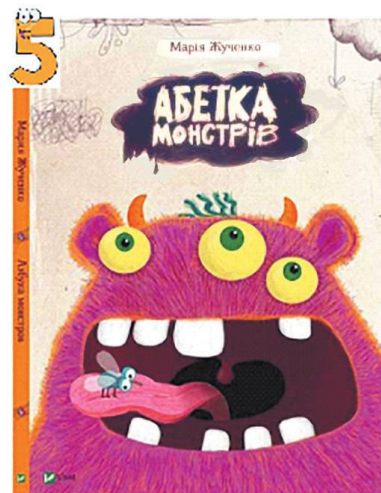
Оскільки влітку спека зневоднює організм, потрібно щоденно випивати більше як літр води. Корисно також уживати більше овочів та фруктів. Вони містять вітаміни, які додають організму витривалості та стійкості до спеки.

ЯКА ШАНА КНИЖКАМ

За обкладинками дослідіть, про що ці книжки. Які книжки ви любите читати?

Із чим автор вірша порівнює світло?

Світло об'являється,
Як відкриєш книжку.
Де ж воно дівається,
Як закриєш книжку?

Не впадай в зажурості,
Мій малий читачу,
Я те світло мудрості
В твоїм серці бачу.

Дмитро Павличко

Чому книжка важлива в житті людини? Чим звичайна книжка відрізняється від електронної? Припустіть у групах, за якою книжкою майбутнє.

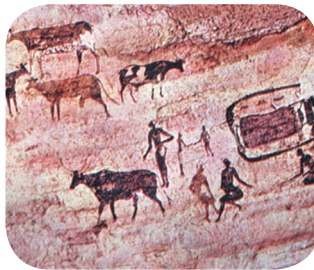
Чи знаєте ви, як народжується книжка? За малюнками складіть розповідь про створення рукописних текстів у давнину. Зверніть увагу, на чому писали давні люди. Чи писали вони слова, речення?

Письмо
на вологій глині

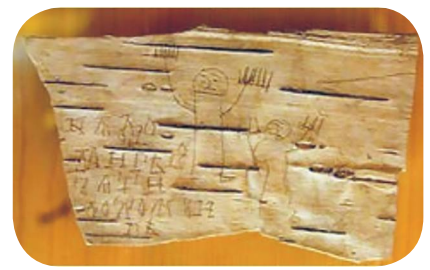
1

Письмо
на стінах печер

2

Письмо
на корі дерев

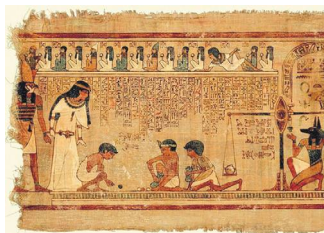
3

Письмо
на шкурах тварин

4

Письмо
на папірусі

5

Письмо на
бамбукових дощечках

6

За схемою розкажіть, як виготовляють папір, добираючи слова з довідки. Що ще роблять з деревини?

Довідка: дерева, на фабрики, на тріски, клей, воду, смолу, на конвеєрі, у рулони.

За схемою з'ясуйте та обговоріть у групі, навіщо збирають макулатуру. Що ви можете зробити, щоб урятувати дерево?

Сім'я —
100 кг
макулатури
за 2 роки

Зі 100 кг
макулатури

Скільки
дерев
урятує
сім'я за
4 роки?

3 одного
дерева

60 кг

Складіть правила користування книжками.

Продовжте речення. Добирайте «кольорові» слова. У парі перевірте одне одного.

— У чому ▲?

— Щастя в перемозі!

— У чому ▲?

— Перемога в знаннях!

— Де ▲?

— Знання в книжках.

— Де ▲?

— У ▲.

ЗНАННЯ

БІБЛІОТЕЦІ

КНИЖКИ

ЩАСТЯ

ПЕРЕМОГА

Дослідіть, як утворилося слово *книгарня*.

КНИЖКА — КНИГА — КНИГАРНЯ

У деяких європейських країнах створюють затишні й вишукані місця для читання. Ось як у турецькому місті Стамбул.

У класі створіть затишне місце для читання. З допомогою дорослих облаштуйте таке місце вдома.

Візьміть участь в акції «Лікуймо книжку!».

Як зберегти книжку

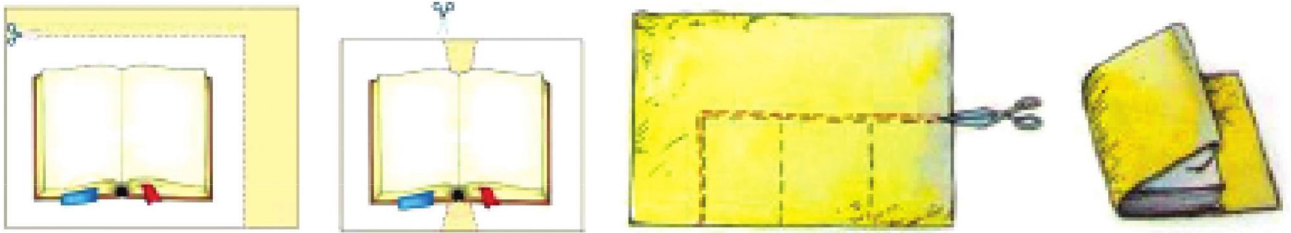
- Відірваний край сторінки підклейте трикутником білого паперу, за допомогою лінійки проведіть пряму, продовжуючи лінію аркуша, відріжте зайве.
- Розірвану сторінку підклейте смужкою тонкого паперу (кальки або прозорого копіювального паперу), щоб крізь нього було видно текст.
- На внутрішній край вирваної сторінки нанесіть клей і вклейте її.

Побажання читачам

1. Пам'ятайте, що читання — одна з найбільш важливих, потрібних і серйозних справ.
2. Читайте із закладкою, повертайтеся іноді до прочитаного.
3. Не залишайте книжку недочитаною без поважних причин.
4. Згортаючи книжку, обміркуйте, що запам'яталося, схвилювало, вразило.
5. Постарайтеся самостійно розібратися у всьому, пояснення незрозумілих слів шукайте у словниках.
6. Книжка міцно та надовго запам'ятовується, якщо переказати її зміст друзям, батькам.

7. Обгортайте навчальні книжки.
8. Не малюйте на сторінках книжок.

Висновок

Книжка — помічник, порадник, а для тих, хто її береже, ще й вірний друг. Вона розкриває багатства рідної мови, допомагає усвідомити велику силу слова, бути чесними, працьовитими, розвиває уяву.

Чи знаєте ви...

Ще два століття тому в деяких бібліотеках світу книжки прикріплювали до полиць ланцюгами. Досить довгі ланцюги дозволяли відвідувачам зручно читати, та водночас не давали винести книжку з бібліотеки. Чому? Бо тодішні книжки були дуже дорогі.

ЯКІ БУВАЮТЬ ФОРМИ ЗЕМНОЇ ПОВЕРХНІ

Огляньте місцевість, де ви живете. Яка вона — рівна чи горбиста? Можливо, там є гори. Чи бували ви в горах? Поділіться своїми враженнями з однокласниками.

Розгляньте фото. Яка поверхня характерна для цієї місцевості? Доведіть це.

На якому фото зображено рівнинну місцевість, а на якому — гірську?

Усі нерівності на земній поверхні складають **рельєф**.
Земна поверхня України дуже велика. Щоб побачити її всю або якусь частину, користуються **картою**.

Рівнини на карті позначено жовтим і зеленим кольорами, а **гори** — коричневим.

Словничок

Нерівності земної поверхні називають **рельєфом**.

Подумайте, яка територія — рівнинна чи гірська — більш сприятлива для господарської діяльності. Чому?

Розгляньте карту України. Що на ній займає більше місця — гори чи рівнини? Які гори є на території України?

Висновок

Поверхня території України різна — є і гори, і рівнини. Переважають рівнинні території. На території України є гори Карпати та Кримські гори.

Чи знаєте ви...

Каньйон — це глибока долина між кручами, що зазвичай вимита річкою. В Україні є один з найбільших каньйонів Європи — Дністровський.

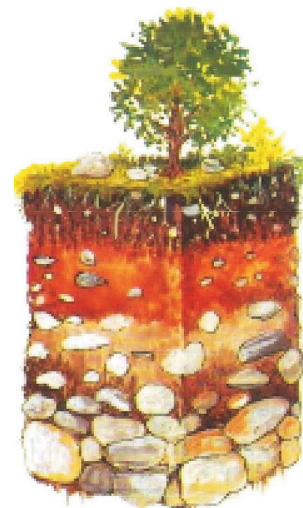
ЧИ Є В ПІДЗЕМЕЛЛЯ ТАЄМНИЦІ

Чи завжди уважно ви дивитеся під ноги? Не тому, щоб не впасти, а щоб помітити, підняти й розглянути одне із чудес природи — каміння.

Наша планета складається з твердих порід — каміння. Загляньмо ж у глибини Землі, щоб дослідити таємниці підземелля.

Під словом «каміння» розуміють різноманітні **гірські породи**. Вони бувають щільними й крихкими. Деякі гірські породи є на поверхні, інші — глибоко в землі. Їх називають **корисними копалинами**. Люди використовують їх для своїх потреб.

Словничок

Корисні копалини — гірські породи, які добувають з глибин землі або з її поверхні. У природі вони трапляються у твердому, рідкому та газоподібному стані.

Каміння з давніх часів відіграє важливу роль у житті людини. В історії людства навіть був кам'яний вік — доба, коли наші **пращури** виготовляли з каменів різні предмети.

Словничок

Пращури — попередні покоління людей; предки. *Потомки і нащадки* — протилежні за значенням слова.

Давні люди — ті, які жили на планеті Земля дуже давно.

Граніт, кам'яне вугілля, сіль — тверді копалини, нафта — рідка, природний газ — газоподібна.

Назвіть предмети, які виготовляли давні люди з каменів.

ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ

Сокири

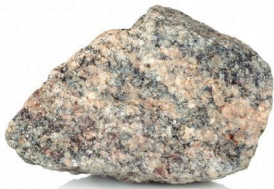
ЗБРОЯ

Кам'яні наконечники для списів

Розгляньте малюнки гірських порід. Які з них ви знаєте? Як їх використовує людина?

Граніт

Нафта

Кам'яна сіль

Кам'яне вугілля

Природний газ

Пісок

Пошуки гірських порід ведуть фахівці — **геологи**.

Розкажіть, як використовують крейду або граніт.

Грифель олівця, що залишає слід на папері, виробляють з гірської породи **графіту**.

Зберіть невелику колекцію каміння. Спробуйте дізнатися в дорослих, які це гірські породи.

Для виготовлення прикрас використовують коштовне каміння. Це алмази (після обробки — діаманти), рубіни, смарагди, сапфіри та багато інших.

Діамант

Рубін

Смарагд

Сапфір

Спитайте родичів, чи є в них прикраси з каменів, що вони можуть про них розповісти. Відвідайте виставку гірських порід у своєму місті. Поділіться враженнями з однокласниками.

Чи знаєте ви, із чого виготовляють скло?

Скло виплавляють у спеціальних печах за високої температури із кварцового піску з додаванням соди та вапна.

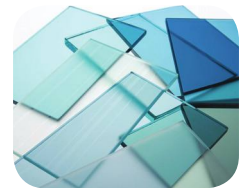
Кварцовий пісок

Сода

Вапно

Скло

Розкажіть, які предмети зі скла є у вас удома. Про яку їхню властивість завжди потрібно пам'ятати?

Як ви вчините, якщо побачите викинуту скляну пляшку? Запропонуйте варіанти її вторинного використання.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Ознайомлення з гірськими породами свого краю та їхніми властивостями

Вам знадобиться: колекція гірських порід вашої місцевості.

З'ясуйте, які гірські породи видобувають у вашому краї. Як їх використовують?

Розгляньте у групах гірську породу. Дослідіть її властивості за планом.

1. Який має колір.
2. Чи має блиск.
3. Стан (тверда, рідка, газоподібна).
4. Міцність (щільна, крихка).
5. Як називається.
6. Як її використовують люди в господарській діяльності.

Використовуючи різноманітні джерела інформації, підготуйте розповідь про гірську породу свого краю.

Висновок

Наша планета складається з гірських порід, які людина використовує в господарській діяльності: для виготовлення будівельних та оздоблювальних матеріалів, прикрас, скла тощо.

Чи знаєте ви...

Ніколи не кидайте пусті пляшки абиде! Скляні пляшки здатні збирати сонячне проміння в одній точці, це може стати причиною пожежі.

ЯК УТВОРЮЄТЬСЯ ҐРУНТ

Відгадайте загадку. Де можна побачити Ґрунт?

Не людина, а п'є. Не кухар, а всіх годує.

Розгляньте Ґрунт у горщику на підвіконні. Опишіть його за запитаннями.

- Якого кольору Ґрунт?
- Чи має запах?
- Чи є у Ґрунті пори (шпарини)?
- Чи багато їх? Які вони за розміром?
- Сухий чи вологий Ґрунт? Щільний чи пухкий?
- Що на ньому росте?

Словничок

Ґрунт — верхній шар землі, у якому ростуть рослини і живуть різні організми.

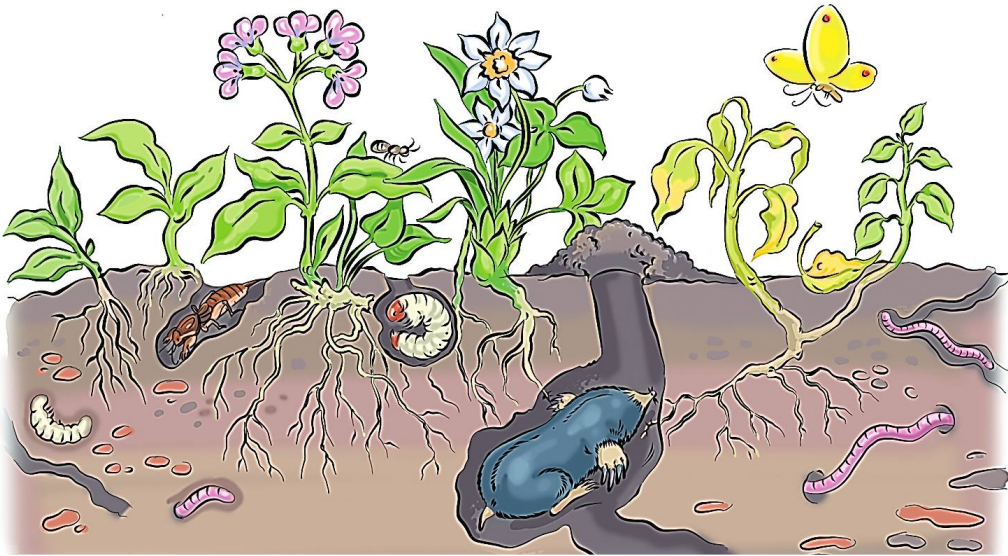
Ґрунт — видима частина нашої планети, де ми ходимо, вирощуємо врожаї, споруджуємо будівлі.

Ґрунт є одним зі скарбів, які дала нам природа. Він потрібний для життя так само, як повітря і вода. Без Ґрунту життя неможливе.

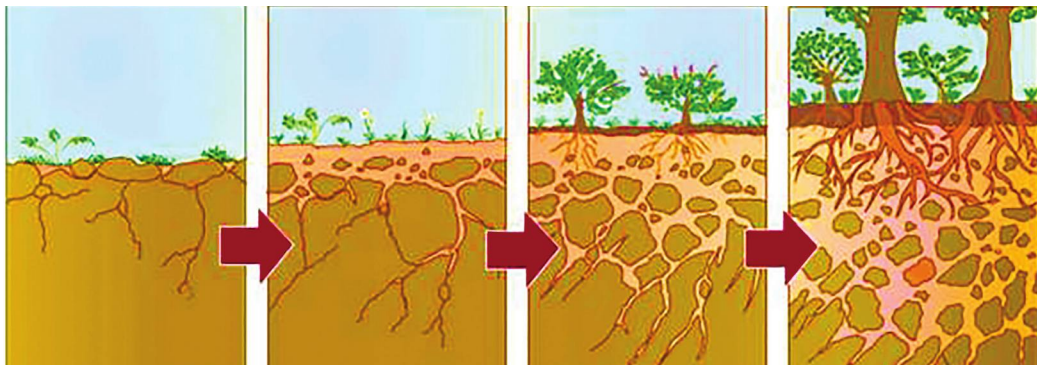
За малюнком розкажіть, для яких тварин ґрунт є домішкою.

Доведіть на власних прикладах важливість ґрунту для життя.

За малюнком з'ясуйте, чи однакова товщина ґрунту в різних місцях планети. Як ви думаєте, чи впливає товщина ґрунтового покриву на рослинний світ?

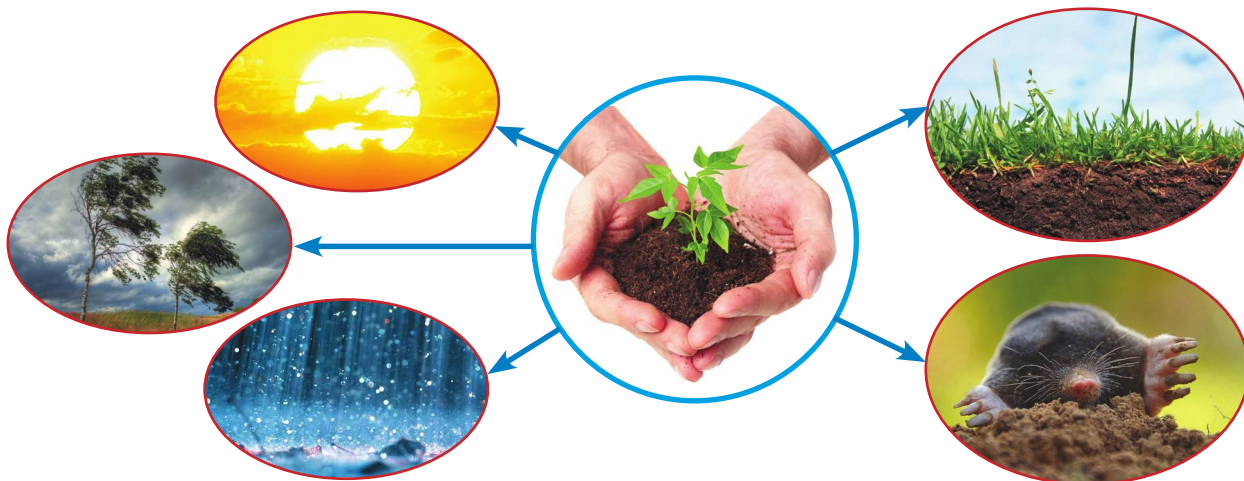

Чи знаєте ви...

Товщина ґрунту буває від 2 см до 200 см. Для утворення шару ґрунту завтовшки всього 2 см потрібно цілих 100 років!

За схемою назвіть чинники, які впливають на формування ґрунту.

Ці чинники формують гірські породи, утворюючи дрібні частинки, з яких складається ґрунт. Рештки відмерлих рослин і тварин у землі та на землі розкладаються під дією мікроорганізмів і утворюють **перегній**. Перегній містить різні поживні речовини, потрібні рослинам, та надає ґрунту темного забарвлення. Наявність у ґрунті перегною свідчить про його родючість. **Родючість** — основна властивість ґрунту. Українські ґрунти — найродючіші у світі.

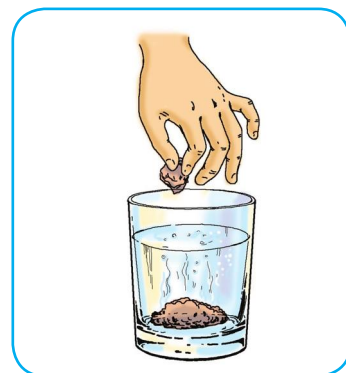
У шпаринах ґрунту є **вода**.

Що ще входить до складу ґрунту? Щоб дати відповідь на це запитання, проведемо **досліди**.

Дослід 1. У склянку з водою опустіть грудочку ґрунту. Що ви бачите?

До складу ґрунту входить **повітря**.

Дослід 2. Усипте ґрунт у склянку з водою, перемішайте і дайте відстоятися. Що ви помітили? На дні склянки утворився шар піску та глини.

У ґрунті є **пісок** і **глина**.

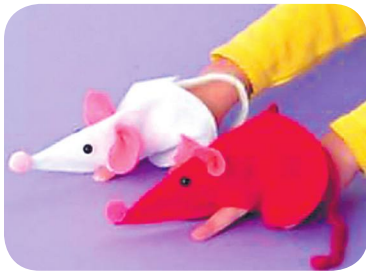
Куди зникає брудна вода після миття посуду, прання білизни, купання? Які наслідки забруднення ґрунту?

За невмілого та недбалого господарювання родючий ґрунт може загинути швидко й невідворотно.

Виготуйте мишку за зразком чи власним задумом.

Вам знадобляться: фетр або цупка тканина, дві бісеринки чорного кольору, крейда для малювання на тканині, ножиці та клей ПВА.

Де живуть миші? Складіть ланцюг живлення з мишею. Яке значення тваринки в утворенні ґрунту?

Чи знаєте ви...

Роль дощових черв'яків у ґрунті дуже велика. Вони проривають ходи, розм'якшуючи ґрунт. Тоді до нього краще проникають повітря й вода.

Пам'ятайте: що більша за розміром насінина, то глибше її садять у ґрунт. Розгляньте модель, яку створили другокласники. Знайдіть у ній помилки. Створіть власну модель проростання рослин.

Висновок

Ґрунт — верхній родючий шар землі, на якому ростуть рослини, домівка для тварин. До складу ґрунту входять вода, пісок, глина, перегній, повітря.

З ЯКОЇ ЯГОДИ НАМИСТО

Що таке намісто? Якого воно буває кольору?

Літо — сезон смачних і корисних **ягід**, соковитих і духмяних, рожевих і червоних, синіх, жовтих і фіолетових.

Ягоди ростуть на деревах, кущах і трав'янистих рослинах. Ягоди бувають садові та лісові, їстівні та отруйні.

Вишня

Малина

Журавлина

Словничок

Ягодами називають невеликі соковиті плоди рослин.

Ягоди добре освіжають у літню спеку, містять багато вітаміну С, який має протизапальну дію. Де ростуть ці ягоди? Назвіть їх.

Знайдіть «зайве». З'ясуйте, де ростуть ці ягоди.

Як використовують ягоди у ваших родинах?

Полічіть, скільки рослин на малюнку. Чи є серед них отруйні? Скільки їх? Ягоди яких рослин їстівні?

Вороняче око

Вовче лико

Калина

Паслін червоний

Бузина трав'яна

Обліпіха

Пам'ятайте! Ці ягоди не можна навіть пробувати!

Словничок

Отруйні рослини — ті, у яких містяться речовини, що можуть спричинити хворобу або навіть смерть.

Отруйними можуть бути не лише рослини, гриби, а й деякі предмети, що є у вас удома. Це засоби для прибирання, догляду за тілом, одягом, взуттям тощо.

Коли рідина для миття посуду, шампунь, засоби для прибирання та інші предмети побуту можуть спричинити отруєння?

Якщо такі речовини потраплять в організм людини, вони можуть спричинити харчове отруєння.

Якщо вживати ліки без призначення лікаря, можна сильно нашкодити організму.

Що ви порадите цим дітям? Обговоріть у групах.

Чим загрожує вживання ліків, які не призначав лікар або які ви самостійно дістали з аптечки? Хто приймає рішення про вживання дітьми ліків?

Чому літо вважають найціннішою порою року для зміцнення здоров'я?

Розкажіть одне одному, чим ліс пригощає влітку. Чи можуть діти самі подорожувати до лісу? Чому?

Пам'ятайте! У червні ще триває «пора тиші» в лісі. Не турбуйте без потреби тварин.

Висновок

Улітку дозріває багато ягід — невеликих соковитих плодів рослин. Розрізняють їстівні та отруйні ягоди. Не рвіть і в жодному разі не їжте незнайомі ягоди. Це небезпечно для здоров'я.

Чи знаєте ви...

Користь ягід неоціненна. Для поліпшення зору корисні чорниці, смородина, калина і глід.

ЯКІ ТУРБОТИ У ТВАРИН УЛІТКУ

За якими тваринами ви любите спостерігати влітку?

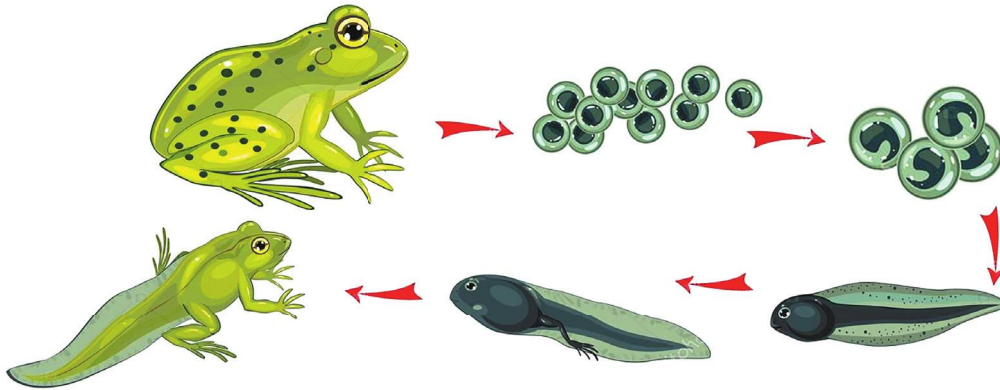
Чи можна уявити літо без метеликів? Скільки їх, легкокрилих, барвистих, бачимо на лісових галявинах, у парках! У деяких метеликів життя коротке — вони живуть близько двох тижнів. Не маючи хоботка, вони нічим не живляться. Відкладають яйця й відразу гинуть. Інші метелики живуть довше. Вони впадають у зимову сплячку, а весною і влітку літають і п'ють хоботком квітковий нектар.

Назвіть метеликів на світлинах, яких ви бачили у природі або впізнали.

У червні прогріваються водойми. З ікри жаб вилуплюються пуголовки, які до кінця літа перетворюються на молодих жаб. Жаби живляться переважно комахами, іноді — мальками риб. Нерестяться риби — верховодка, карась. Мілина кишить безліччю мальків.

Розкажіть, яка риба мешкає у водоймах вашої місцевості.

Якої небезпеки можна очікувати влітку від комарів?

Місця укусів комарів починають свербіти. Якщо розчесати їх, то можна занести інфекцію. Тому ранки від укусів лікарі радять обробити йодом або спеціальними засобами.

Комарі найбільш активні від заходу сонця і до світанку. Щоб уникнути їхніх укусів, надягайте речі зі щільної тканини світлого кольору з довгими рукавами.

На початку літа в багатьох птахів з яєць вилуплюється потомство. Птахи годують ще безпомічних пташенят, які багато їдять і швидко ростуть.

Каченята та гусенята відразу після появи на світ можуть плавати й бігати, живляться самостійно.

Яких із цих птахів можна побачити влітку у вашому краї? Припустіть, що сталося б з деревами, якби в лісі не було птахів. Чому?

Одуд

Повзик

Мухоловка

Горлиця

Улітку в багатьох звірів підростають малята, батьки готують їх до самостійного життя. Хижі звірі привчають молодняк до полювання. Вовченята вчаться знаходити гризунів, жаб, птахів, що гніздяться на землі. Лисенята шукають мишей, полюють на водоплавних птахів, зайців. Разом з матір'ю ведмежата шукають ягоди, жолуді, горіхи, мурашок, жаб. Улітку багато корму для козуль, оленів, лосів. Молодняк швидко росте. Дорослі тварини вчать його, як уберегтися від хижаків.

Другокласники були на екскурсії в парку. Вони побачили багато цікавого. Допоможіть дітям прийняти правильні рішення. Що має відбутися далі?

Софійка

Я побачила в кущах гніздо, де лежало кілька яєць у цяточки.

У траві я побачив наполохане пташеня. Мабуть, воно випало з гнізда.

Марко

Висновок

Народження, вигодовування та виховання молодняку — літні турботи в житті тварин. Вони навчають своїх дитинчат самостійного життя — добувати їжу, будувати домівки, рятуватися від хижаків.

Чи знаєте ви...

Час сну тварини залежить від періоду її активності. Більшість птахів літають лише вдень, тому вночі сплять. Дрібні звірі сплять удень і годуються вночі. Мурахи ніколи не сплять.

ПРОЕКТ «ХТО МЕШКАЄ У СТАРОМУ ПЕНЬКУ?»

Проведіть **дослідження**. Відшукайте біля школи старий пеньок. За допомогою лупи розгляньте, хто в ньому живе. З Інтернету дізнайтеся більше про мешканців.

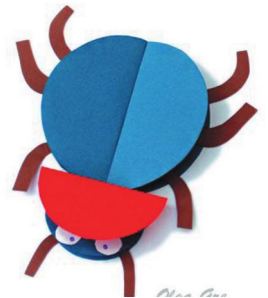

Створіть макет старого пенька та виготуйте його жителів.

Вам знадобляться: кора дерева, сухий мох, сухі гілочки та інші природні матеріали, пластилін, кольоровий папір, картон, нитки, клаптики тканини, дріт (матеріали — за бажанням), кольорові олівці, простий олівець, ножиці, стеки, дощечка для ліплення, клей ПВА.

Застосовуйте технології, з якими ознайомилися впродовж навчального року і які вам до вподоби.

Чи знаєте ви...

Якщо прибрати з лісу мертві дерева, то зникне житло для багатьох видів організмів. Боятися цих організмів не варто: комахи та інші істоти, що живуть у гнилих деревах та пеньках, не можуть стати джерелом хвороб для живих рослин. На здоровому дереві ці організми не виживуть.

ДЕ МАНДРУЄ ЕЛЕКТРОННИЙ ЛИСТ

Чи писали й відправляли ви листи або повідомлення?
Які бувають листи?

За малюнком обговоріть, яке з оголошень містить повну інформацію про захід.

Інформацію можна передавати за допомогою **електронних повідомлень**. Для цього використовують смартфон або комп'ютер.

Словничок

Електронна пошта — це послуга для передачі письмових (текстових), фото-, аудіоповідомлень в електронному вигляді через мережу Інтернет.

Інтернет — усесвітня мережа, яка з'єднує комп'ютери всього світу.

Яке із цих зображень відповідає вашому уявленню про **електронну пошту**? Поясніть.
Що таке насправді електронна пошта?

Інтернет — це винахід учених із США, які шукали способи швидкого обміну інформацією між віддаленими місцями.

Чи відправляли ви повідомлення електронною поштою? Чи спілкувалися за допомогою комп'ютерних програм? Поділіться досвідом у групах.

Завдяки Інтернету можна «зазирнути» в сусідній комп'ютер або одночасно дивитися фільми з друзями на своїх персональних **ґаджетах**. Комп'ютер допоможе знайти будь-яку інформацію, за умови, що він має доступ до всесвітньої мережі Інтернет.

Словничок

ґаджет — будь-який електронний пристрій (мобільний телефон, планшет, електронна книжка, комп'ютер тощо).

Обговоріть у групах. Як комп'ютер та Інтернет можуть допомогти вам у навчанні? Чому зростає кількість користувачів Інтернету?

За допомогою Інтернету дізнайтеся історію його виникнення. Як винайдення Всесвітньої мережі пов'язане з телефонними лініями?

Для «подорожей» в Інтернеті створено спеціальні програми — **браузери**. Найпоширенішими є:

Google Chrome
Гугл Хром

Mozilla Firefox
Мозіла Фаєрфокс

Internet Explorer
Інтернет Експлорер

Opera
Опера

Словничок

Браузер — спеціальна комп'ютерна програма, яка допомагає переглядати та виводити на екран інформацію.

У перекладі з англійської *браузер* означає «переглядач», а з іспанської та французької — «навігатор». Тобто той, що керує, спрямовує до мети. Отже, до слова *браузер* близькими за значенням є *навігатор*, *переглядач*.

З'ясуйте, чи підключено комп'ютери у вашій школі до Інтернету. Який браузер для цього використовують?

Чи користуються у ваших родин Інтернетом? З якою метою? Який браузер встановлено на домашньому комп'ютері?

В Інтернеті серед величезної кількості інформації є така, що позначається знаком **копірайту**. Цей знак означає, що інформація має власника, тобто **автора**. Право автора на цю інформацію захищено законом. Інформацію зі знаком копірайту можна використовувати, але обов'язково слід зазначити, хто

є її власником (автором). Інакше виходить, що ви привласнюєте чужу роботу. Це порушення авторського права.

ІНФОРМАЦІЯ

може вільно
використовуватися

потребує обов'язкового
згадування автора

Відшукайте знаки копірайту у своєму підручнику на звороті титульної сторінки. Назвіть прізвища та імена авторів, видавництво. Власниками інформації, яку розміщено в підручнику є автори та видавництво.

Чи можуть люди отримувати різну інформацію з тих самих джерел?

Чим вам може допомогти Інтернет, якщо треба дізнатися про найбільшу тварину України; про весняний ярмарок у школі; про дату повернення ваших батьків з відрядження?

Пам'ятайте! Не можна повідомляти незнайомцям особисті дані та інформацію про своїх рідних і близьких. Звертайтеся по допомогу до батьків та вчителів, якщо отримали незрозумілу або неприємну інформацію.

Чи «хворіють» комп'ютери? Яка «небезпечна хвороба» може їм зашкодити?

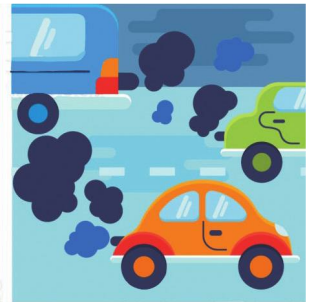
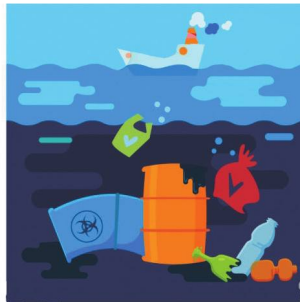
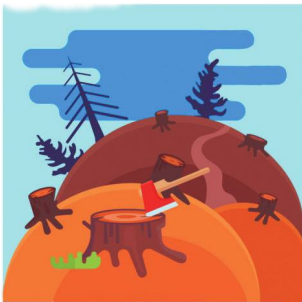
Висновок

Інтернет — це величезна мережа, що зв'язує комп'ютери у всьому світі. Використовуючи матеріали з Інтернету, пам'ятайте про авторське право, остерігайтеся небезпек.

ЧОМУ ПРИРОДА ПОТРЕБУЄ ОХОРОНИ

Яку загрозу для довкілля становлять зображені об'єкти?

Обговоріть у групі, як можна врятувати Землю.

Як дорослі доглядають за доквіллям? Чим діти можуть допомогти їм?

Складіть за малюнками розповідь «Ми — природолюби».

Заощаджуйте матеріали

Не залишайте після себе сміття

Бережіть кожну краплину води!

Бережіть світло й тепло

Пригадайте, що ви знаєте про Червону книгу України. Розгляньте рослини Червоної книги України. Чи ростуть вони у вашому краї? Як їх оберігають?

Будяк
пагорбовий

Зозулині черевички
справжні

Гвоздика
бузька

Гадюча цибулька
горноподібна

Модрина
польська

Горицвіт
весняний

Природолюби оберігають тварин від браконьєрів, хвороб, узимку підгодовують, а влітку рятують від спраги.

Розгляньте тварин Червоної книги України. Чому вони потребують охорони? Чи треба охороняти решту тварин?

Сірий журавель

Шацький вугор

Джміль моховий

Жук-олень

Рись

Махаон

Чому рослини і тварини потрапляють на сторінки Червоної книги? Що можна зробити для їх охорони?

Люди замислилися про важливість дбайливого ставлення до природи. Так з'явилися перші **заповідники** — місцини, де охороняють живу і неживу природу. У заповіднику не можна полювати, ловити рибу, збирати гриби та ягоди.

Словничок

Заповідник — територія дикої природи, де заборонено будь-яку діяльність людини.

У заповідниках тварини й рослини ростуть і розвиваються природним чином, не зазнаючи руйнівного впливу діяльності людини. Щороку 11 січня захисники природи відзначають **День заповідників**.

Заповідники створено не лише для охорони природи, а й для її вивчення. Там працюють учені. Вони досліджують життя заповідника: скільки в ньому ведмедів і оленів, які трави зацвіли першими, які птахи вивели в цьому році більше або менше пташенят і чому.

На території України є 19 природних заповідників.

Дізнайтеся, чи є заповідники у вашій області. Як вони називаються?

Природний заповідник
«Медобори»

Поліський
природний заповідник

Одним з найбільших заповідників України є Асканія-Нова. Це унікальний куточок природи на півдні України, у Херсонській області. Близько 70 видів тварин Асканії занесено до Червоної книги України.

Біосферний заповідник Асканія-Нова

У групах підготуйте **проект «Книга скарг природи»**. Виступіть від імені будь-якого компонента природи: води, ґрунту, повітря, рослини чи тварини. Озвучте, кому ви адресуєте скаргу і на що. Запишіть або намалюйте цю скаргу. Потім об'єднайте свої проекти в один спільний.

Висновок

Наш дивний світ такий, як казка,
он в небі хмаронька пливе.
Тож бережіть його, будь ласка,
все в ньому гарне і живе.
Он квітка полум'ям палає,
яскраве сонечко блищить,
чарівна пташечка співає —
все в дивосвіт прийшло, щоб жить.

Лідія Лаврик

Чи знаєте ви...

Одна з найкрасивіших диких тварин України — рись. Мало хто може скласти їй конкуренцію у грації під час полювання. Пухнасті китиці на вухах додають цій тварині гострого та чутливого слуху.

ЯКІ НАШІ ЗАВДАННЯ НА ЛІТО

Що ви плануєте робити влітку? Складіть план літнього відпочинку.

Яких правил поведінки важливо дотримуватися біля водойм улітку?

Чи ви колись подорожували? З ким і куди? Запропонуйте вашим родинам здійснити подорож рідним краєм.

Чи можна подорожувати з тваринами? Що обов'язково треба передбачити для цієї подорожі?

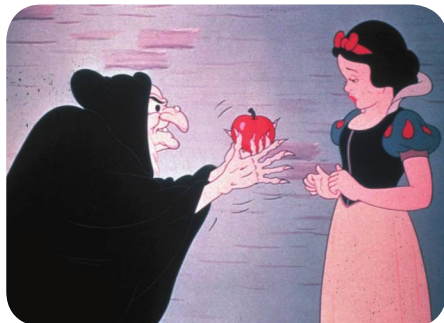
Навіть подорожуючи з дорослими, слід дотримуватися правил безпеки.

Виберіть правильні рішення для безпечного відпочинку.

Від сторонніх я завжди
Йду, уникнувши біди.

Хто б не кликав підозрілий —
Йду до незнайомця сміло.

Візьму охоче з рук чужих
Цукерку, яблуко, горіх.

Нізащо в світі у чужого
Я не візьму із рук нічого.

Про себе, про сім'ю, про дім
Усім довкола розповім.

Свої адресу та ім'я
Чужим не називаю я.

Вірші *Леоніда Закалюжного*

Про що можна дізнатися, подорожуючи Україною? Продовжте розповідь своїми словами.

Я б хотіла пройти всі дороги країни,
Від великих шляхів до маленьких стежок,
Щоб почути, побачити всю Україну,
Різнобарв'я степів, ніжний гомін річок...

Прогулятись бажала б по вулицях міста,
Усіх міст України — й великих, й малих,
Бо у кожному є щось своє, особисте,
Й таємниця, захована міцно від всіх...

Людмила Васильєва

Кому може бути потрібна інформація про погоду?

Я їду з батьками
відпочивати в гори.

Ми з братиком
відпочинемо
влітку біля річки.

Я допомагатиму
дідусяві
в майстерні.

Розгляньте фото пам'яток з різних куточків України.
Утворіть пари «пам'ятка — місто».

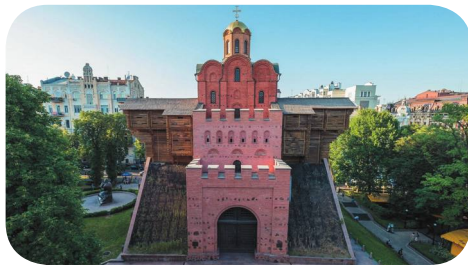
Площа Ринок

Дніпро

Набережна Дніпра

Київ

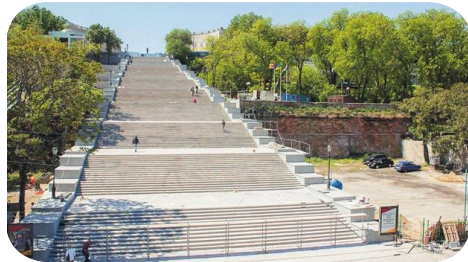
Золоті ворота

Краматорськ

Фонтани на
Південному Бузі

Одеса

Потьомкінські
сходи

Львів

Вінниця

Площа Соборності

Хто є вашими сусідами? Виберіть правильне твердження.

Моїми сусідами є люди, які...

- навчаються зі мною в одному класі.
- живуть поряд з моєю сім'єю.
- їдуть зі мною в одному автобусі.

У календарі позначте дні літніх свят. Які з них є державними?

1 червня — Міжнародний день захисту дітей.

28 червня — День Конституції України.

24 серпня — День Незалежності України.

За допомогою доступних джерел інформації відшукайте назви міст, у яких вулиці, площі, сквери названо на честь одного з літніх свят.

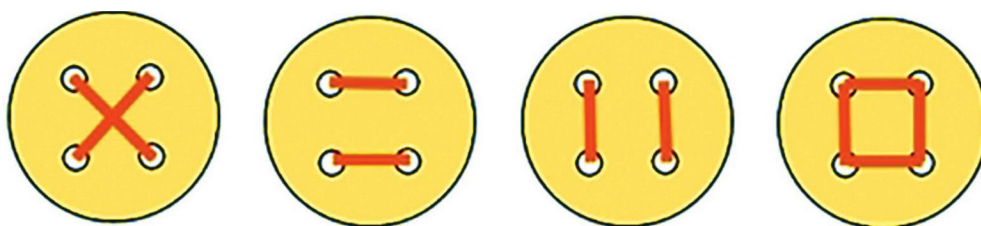
Виготуйте аплікацію «Літо» за зразком чи власним задумом.

Вам знадобляться: аркуш картону блакитного кольору, кольоровий папір, простий олівець, гудзики різного розміру та кольору, голка з тупим кінцем, котушка ниток, ножиці, наперсток та клей ПВА.

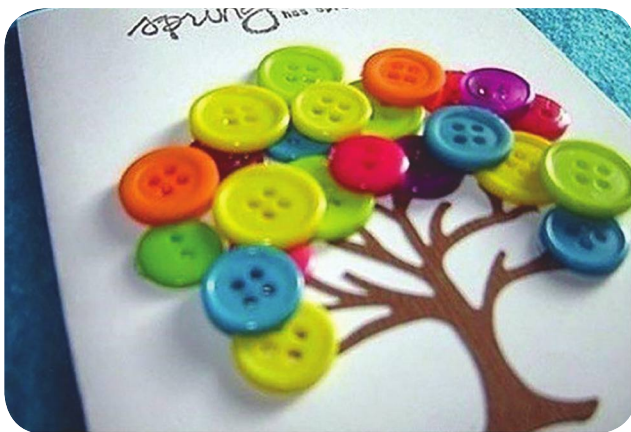
Пригадайте правила безпечної роботи голкою та як правильно визначити довжину нитки.

Послідовність пришивання ґудзика з отворами

1. Закріпіть нитку з виворітного боку картону.
2. Визначте, яким способом ви будете пришивати ґудзики.
3. Просуньте голку крізь отвір ґудзика.
4. Усі наступні проколи робіть у місцях перших двох, щоб з вивороту шов був охайним.
5. Пришивши ґудзик, закріпіть нитку та зав'яжіть вузлик. Обріжте нитку.

Способи пришивання ґудзиків

Для чого потрібні ґудзики на одязі? Чи можна обійтися без них? Як це зробити?

За що ви любите літо? Які літні ігри вам найбільше подобаються?

Пограйте у гру «**Не лови ґав!**». До назв частин тіла доберіть з довідки відповідні слова — назви дій.

ГОЛОВА ОЧІ ВУХА РУКИ НОГИ РОТ

Довідка: кидати, ловити, штовхати, думати, дивитися, слухати, писати, читати, підтримувати, бачити, вітатися, чути, стрибати, сміятися, бігти, тримати.

Виміряйте свій зріст та запам'ятайте його або запишіть у зошит. Удруге проведіть вимірювання на початку осені. Цікаво, якою буде різниця у вимірюваннях?

Пам'ятайте! Під час відпочинку на природі заборонено смітити. Сміття за собою треба прибирати.

Яка відмінність між цими малюнками? Який варіант вибере ваша родина після пікніку? Що треба робити із залишками й відходами?

Доберіть з довідки слова замість крапок, доповніть вірш. Обговоріть, що означає — бути природі другом.

БАТЬКІВЩИНА

Он повзе мурашка,
Он хлюпоче річка.
Не зривай ...
Не топчи
В зелені діброва,
В китицях калина.
Глянь, яка чудова
Наша Україна!
Журавлі над ...
Линуть рівним клином...
Будь природі ... ,
Батьківщині — сином!

Анатолій Камінчук

Довідка: лугом, суничку, другом, ромашку.

- Яких успіхів ви досягли за рік?
- Що нове довідалися? Чого навчилися?
- Що треба робити, щоб мрії збувалися?
- Чи можна досліджувати світ, не докладаючи зусиль?
- Чи може людина знати все на світі? Чому?
- Чи вмієте ви радіти успіхам друзів?
- Де людині може знадобитися творчість?

Починаються літні канікули. Проведіть літо приємно та корисно: спостерігайте, проводьте досліди та експерименти, збирайте й фіксуйте інформацію. Пам'ятайте про здоров'я та безпеку!

З М І С Т

РОЗДІЛ 3. Природа навесні (продовження)	3
Як почуваяться рослини навесні	3
Які комахи з'являються першими навесні	7
Як змінюється життя у водоймах навесні	9
Які приймати рішення.	13
Чи є у весни святковий календар.	16
Як птахи зустрічають весну	24
Чому птахи в'ють гнізда	27
Хто потребує особистого простору.	34
Які зміни в житті звірів навесні	38
Чому потрібно дбати про довкілля	42
РОЗДІЛ 4. Природа влітку	48
Із чого починається літо.	48
Яка шана книжкам	53
Які бувають форми земної поверхні.	58
Чи є у підземелля таємниці.	61
<i>Практична робота. Ознайомлення з гірськими породами свого краю та їхніми властивостями</i>	64
Як утворюється ґрунт	65
З якої ягоди намисто	69
Які турботи у тварин улітку	73
<i>Проект «Хто мешкає у старому пеньку?»</i>	76
Де мандрує електронний лист.	78
Чому природа потребує охорони	82
Які наші завдання на літо	87

Відповіді на загадки та ребуси

С. 7 — муха; с. 11 — рак; с. 20 — слоненя; Сонце; с. 41 — кіт, лисиця, ведмідь, єнот, їжак, хом'як; с. 48 — літо; с. 65 — земля.

Навчальне видання

ПІЛЬБЕРГ Тетяна Георгіївна
ТАРНАВСЬКА Світлана Степанівна
ПАВИЧ Ніна Миколаївна

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник для 2 класу спеціальних закладів
загальної середньої освіти (Н 54.1–Н 54.2) (у 3-х частинах)

ЧАСТИНА 3

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Відповідальна за випуск, редактор *Марія Москаленко*.
Обкладинка, макет, художнє оформлення, комп'ютерна обробка ілюстрацій *Юлії Куц*.
Технічний редактор *Цезарина Федосіхіна*.
Комп'ютерна верстка *Олени Білохвост*.
Коректор *Любов Федоренко*.

Формат 84×108/16. Ум. друк. арк. 10,08. Обл.-вид. арк. 6,53.
Тираж 1611 пр. Вид. № 2060. Зам. № 19-10-2503.

Видавництво «Генеза», вул. Тимошенка, 2-л, м. Київ, 04212.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5088 від 27.04.2016.

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ», вул. Максиміліанівська, 17, м. Харків, 61024.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 6847 від 19.07.2019.